

**ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATININ
NESNESİ OLARAK SANAT ALANINA
YENİ FORM OLARAK KAZANDIRILMASI**

Kadir TUZCI

**Yüksek Lisans Tezi
Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK
2020
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI**

Kadir TUZCI

**ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATININ NESNESİ OLARAK
SANAT ALANINA YENİ FORM OLARAK KAZANDIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK**

ERZURUM-2020

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Fine Arts

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Endemik Bitkilerin Ebru Sanatının Nesnesi Olarak Sanat Alanına Yeni Form Olarak Kazandırılması” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

04 / 08 / 2020

Kadir TUZCI

Ash İslak İmzalıdır.

Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Fine Arts

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Kadir TUZCİ tarafından hazırlanan “Endemik Bitkilerin Ebru Sanatının Nesnesi Olarak Sanat Alanına Yeni Form Olarak Kazandırılması” başlıklı çalışması 04/08/2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat/Bilim Dalı, Geleneksel Türk Sanatları Sanat/Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Lütfü KINDIĞILI Aslı Islak İmzalıdır.
Atatürk Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK Aslı Islak İmzalıdır.
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sevda EMLAK Aslı Islak İmzalıdır.
İzmir Demokrasi Üniversitesi

Enstitü Yönetim Kurulunun
.../.../... tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof.Dr. Ahmet Selim DOĞAN
Enstitü Müdürü

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
GÖRSELLER DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

EBRU SANATI

1.1. EBRU SANATININ TANIMI VE TARİHÇESİ	3
1.2. EBRU SANATININ KULLANIM ALANLARI	9
1.2.1. Kitaplar	9
1.2.2. Levhalar	9
1.2.3. Kitap Ciltleri	9
1.2.4. Minyatür.....	10
1.2.5. Diğer Alanlar	10
1.3. EBRÛ SAN'ATINDA KULLANILAN MALZEME	10
1.4. EBRÛ ÇEŞİTLERİ	14
1.5. XX. YY. A KADAR YAŞAMIŞ EBRU SANATÇILARI	17
1.5.1. Şebek Mehmet Efendi	17
1.5.2. Hatip Mehmet Efendi.....	17
1.5.3. Şeyh Sadık Efendi.....	18
1.5.4. Hezarfen Ethem Efendi.....	19
1.5.6. Necmettin Okyay	20
1.5.7. Mustafa Düzgünman	21
1.6. GELENEKSEL EBRU SANATIMIZDA ÇİÇEK FORMLARI (NECMEDDİN EBRULARI)	22
1.6.1. Lale Ebru Yapımı.....	22
1.6.2. Karanfil Ebru Yapımı.....	24
1.6.3. Papatya Ebru Yapımı	25
1.6.4. Sümbül Ebru Yapımı	26
1.6.5. Gelincik Ebru Yapımı	28
1.6.6. Menekşe Ebru Yapımı	29

1.6.7. Gül Ebru Yapımı.....	30
1.6.8. Buket (Çiçek Demeti) Ebru Yapımı.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

**ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATININ NESNESİ OLARAK SANAT ALANINA
YENİ FORM OLARAK KAZANDIRILMASI**

3.1. EBRU SANATI KONU NESNESİ OLARAK ENDEMİK BİTKİLER.....	33
3.2. ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATINDA UYGULAMALARI	34
SONUÇ	51
KAYNAKÇA.....	53
ÖZGEÇMİŞ	57

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATININ NESNESİ OLARAK
SANAT ALANINA YENİ FORM OLARAK KAZANDIRILMASI****Kadir TUZCI****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK****2020, 57 Sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Lütfü KINDIĞILI
Dr. Öğr. Üyesi Sevda EMLAK**

Bu çalışmada ebru sanatına konu nesnesi olarak Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “Onosma Circinatum” (emzik otu) ve “Papaver Ttriniifolium Boiss” (turuncu gelincik) seçilmiş ve plastik sanatlar alanına farklı bir form olarak sunulmuştur. Türk el sanatları arasında önemli yere sahip olan Ebru/Marbling sanatı 24-29 Kasım tarihleri arasında 190 ülkenin katılımıyla Paris’te gerçekleşen UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetlerarası Komite toplantısında 2014 yılında, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası olarak dünyanın ortak miras listesine kabul edilmiştir. Sosyo-ekonomik, kültürel ve teknolojik alanlardaki gelişmelerle birlikte, tüketicilerin turizm endüstrisi alanındaki ürün ve hizmet konusundaki tüketim davranışlarında farklılıklar oluşmuştur. Turizm dinamiklerinde deniz, kum, güneş anlayışı yerini doğa, tarih ve kültürel değerler içeren alternatif turizm ürünlerine bırakmaktadır. Özellikle kültür turizmi kavramı, toplumların kültürel mirasını korumanın ve kültürel mirası korumanın önemi ile ortaya çıkmıştır. Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özelde Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği ve hatıra sınıfında kişisel veya hediyelik eşya olarak turizme yönelik ürün çeşitlendirmesi stratejilerine zenginlik katması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebru Sanatı, Endemik Çiçek, Doğa Turizmi

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE EARNING OF ENDEMIC PLANTS AS A NEW FORM TO THE FIELD
OF ART AS A OBJECT OF THE MARBLİNG ART****Kadir TUZCI****Advisor: Assist. Prof. Dr. Hüseyin ELİTOK****2020, 57 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Hüseyin ELİTOK
Assist. Prof. Dr. Muhammet Lütfü KINDIĞILI
Assist. Prof. Dr. Sevda EMLAK**

In this study, os *Onosma Circinatum* ve (spout grass) and aver *Papaver Ttriniifolium Boiss* ”(orange poppy), one of the endemic plant species in and around Erzurum, were chosen as the subject of marbling art and presented as a different form to the field of plastic arts. Ebru / Marbling, which has an important place among Turkish handicrafts, was accepted to UNESCO's intangible cultural heritage list in 2014 at UNESCO's Intangible Cultural Heritage Intergovernmental Committee meeting held in Paris with the participation of 190 countries between November 24-29. It was. Along with the developments in socio-economic, cultural and technological fields, there have been differences in consumer behavior in terms of products and services in tourism industry. In the dynamism of tourism, the understanding of sea, sand and sun is being replaced by alternative tourism products that include nature, history and cultural values. Especially the concept of cultural tourism has emerged with the importance of protecting the cultural heritage of societies and preserving cultural heritage. The aim of this study is to enrich the strategies of productive diversification for tourism as a personal or souvenir in the souvenir class by preserving the cultural value with the traditional arts having a rich history and rich cultural values in Turkish culture.

Keywords: Marbling Art, Endemic Flower, Nature Tourism

KISALTMALAR DİZİNİ

BiGSAD	Bilim Kültür ve Sanat Derneği
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed	: Editör
Hızr	: Hazırlayan
Mm	: Milimetre
s	: Sayı
s	: Sayfa
SA	: Sanat Ansiklopedisi
TA	: Türkler Ansiklopedisi
TATAV	: Tarih ve Tabiat Vakfı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKSTI	: Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.1. Şebek Mehmed Efendi, “Sayfa Zemini Şal Ebru”	17
Görsel 1.2. Hatîb Mehmed Efendi’nin eseri olan denizyıldızı şeklindeki hatip ebrusu.....	18
Görsel 1.3. Şeyh Sadık Efendi - Tire Vakıf Necip Paşa Kütüphanesi.....	19
Görsel 1.4. Hezarfen Ethem Efendi Battal Ebrûsu.....	20
Görsel 1.5. Mehmed Necmeddin Okyay’a ait celî ta’lik levhası.....	21
Görsel 1.6. Mustafa Düzgünman’ın icadı olan papatya ebrusu.....	22
Görsel 1.7. Fuat Başar, (Lale).....	25
Görsel 1.8. Betül Hut (Karanfil).....	26
Görsel 1.9. Fuat Başar (Papatya).....	27
Görsel 1.10. Fuat Başar (Sümbül).....	28
Görsel 1.11. Fuat Başar (Gelincik).....	30
Görsel 1.12. Fuat Başar (Menekşe).....	31
Görsel 1.13. Firdevs Çalkanoğlu (Gül).....	33
Görsel 1.14. Alparslan Babaoğlu Buket Gelincik Ebrusu.....	34
Görsel 2.1. Potentilla Anatolica Peşmen.....	36
Görsel 2.2. Potentilla Anatolica Peşmen bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ.....	37
Görsel 2.3. Astragalus Cadmicus.....	38
Görsel 2.4. Astragalus Cadmicus bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ.....	39
Görsel 2.5. “Carduus Lanuginosus Willd”.....	40
Görsel 2.6. “Carduus Lanuginosus Willd” bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ.....	41
Görsel 2.7. Vicia Alpestris.....	42
Görsel 2.8. Vicia Alpestris bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ.....	43
Görsel 2.9. Emzik Otu.....	44
Görsel 2.10. Emzik Otu çiçeğinden esinlenilerek oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ.....	45
Görsel 2.11. Turuncu Gelincik.....	47

ÖNSÖZ

Türk kitap sanatlarımız Türk-İslam medeniyetinin kitaba verdiği önemle birlikte atalarımız tarafından güzel hatlarla yazılarak, bezenmiş ve nihayetinde sanat haline gelmiştir. Ebrû sanatı da tezhip sanatı gibi el yazması kitapların iç kapak tezyinatında yerini almıştır. Yüzyıllar içerisinde kitap kaplarının yanı sıra levha olarak da iç mekânları süsleyen ebrû sanatı günümüzde birçok alanda kullanılmaktadır. Bütün bu kullanım alanlarına rağmen günümüzde ebrû sanatının levha şeklinde kullanımı en doğal, en doğrusu ve güzelidir.

Bu müstesna sanatın yaşatılarak bugünlere kadar gelmesinin en önemli sebebi usta-çırak ilişkisidir. Ebrû sanatı birçok ustanın elinde şekillenmiş zaman içerisinde değişim ve gelişim göstermiştir.

Günümüzde ise bu sanatın yaşatılması için özel atölyeler başta olmak üzere kamu kurumlarında ve üniversitelerde dersler verilmekte ve sayısız etkinlikler düzenlenerek gelecek nesillere aktarılması noktasında çalışmalar büyük bir özveriyle devam etmektedir.

Ebru sanatında lale, karanfil, sümbül ve de papatyanın uygulanması ve sonrasında uygulanan çiçeklerin gelişmesi ve çeşitlenmesiyle Ebru yan kâğıt olmaktan çıkıp münferit levhalar olmaya başlamıştır. Bu çalışmada ebru sanatına konu nesnesi olarak Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “Onosma Circinatum” (emzik otu) ve “Papaver Ttriniifolium Boiss” (turuncu gelincik) seçilmiş ve plastik sanatlar alanına farklı bir form olarak sunulmuştur. Araştırmamızın sonraki dönemlerde bu konuda hazırlanacak olan çalışmalara ışık tutabilmesini ümit ediyoruz.

Araştırma yaptığım bu süre zarfında benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK’a, ve çalışmam boyunca bana destek olan Prof. Dr. Faris KARAHAN ve Doç. Önder YAĞMUR’a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Ebru sanatı, yoğunluğu arttırılarak hazırlanan su üzerinde boyalar kullanarak kendi içerisinde anlam ve kuralları olan bir sanattır. Yoğunlaştırıcı birtakım maddeler ilave etme yolu ile elde edilen yoğun kıvamlı suyun üzerine suda kolayca erimeyecek olan boyaların, özel olarak hazırlanmış belirli ivmelere sahip hareketlerle boyayı sıkıca tutmayıp bırakabilen fırçalarla konsantre su yüzeyine serpilmesi ve bu su yüzeyinde belirli hareketleri boyaya kazandırabilecek yardımcı el aletleriyle boyalara kazandırılan şekillerin bir kağıda aktarılmasıyla yapılmaktadır.

İsmiyle müsenna olan yapılışıyla ruh da inkişaf bulan başlangıcı söz gibi duygu gibi yapanın deryada kendini bir katre gördüğü Ebru sanatı bazen kitaba yan kâğıt bazen de bir kitaba cilt olarak vücut bulur. Başlangıcında hat ve cilt sanatlarına üslup farklılığı ve estetik beğeni katması için tercih edilen ebru sanatı, kendisine özgü estetik ve uygulama alanlarının keşfedilmesiyle hat ve cilt sanatlarının yan kâğıdı olmaktan çıkmış temel uygulanma materyali olan kâğıt malzemenin yanı sıra kumaş, deri, cam, keçe, çini-seramik, ahşap, metal ve teknolojinin gelişmesiyle beraber hazırlanan özel yüzeylere uygulanma alanları oluşmuştur. Sanatçısının adını taşıyan ve bu şekilde geliştirilen ebru desen çeşitlerinden bilinenlere Barut Ebrusu (Hikmet Barutçugil), Necmettin Ebrusu (Necmettin Okyay) örnek olarak gösterilebilir. Akkase, Somaki, Hatip, Şal, Kılçıklı, Serpe, Bülbül, Damla, Taraklı, Gelgit, Hatipler, Zemin, Hafif, Dalgalı, Kumlu, Çift Ebru, Battal Ebru, Yazılı Ebru olarak uygulamada daha çok soyut yaklaşımlar sunan ebru çeşitlerinin yanı sıra, bitkisel nesnelere konu nesnesi olarak kendisine seçen ebru çeşitleri de bulunmaktadır. Ebru sanatında lale, karanfil, sümbül ve de papatyanın uygulanması ve sonrasında uygulanan çiçeklerin gelişmesi ve çeşitlenmesiyle Ebru yan kâğıt olmaktan çıkıp münferit levhalar olmaya başlamıştır.

Bu çalışmada ebru sanatına konu nesnesi olarak Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “Astragalus Cadmicus” (Mor Geven), “Carduus Lanuginosus Willd” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “Potentilla Anatolica Peşmen” (Alpin Beş Parmak Otu), Vicia Alpestris (Dağ Fiği) seçilmiş ve plastik sanatlar alanında ebru sanatına farklı bir form olarak sunulmuştur. Ebru sanatında herhangi bir çiçeğin birebir görüntüsüyle su yüzeyinde resmedilmesi kolay olmadığından, ebru sanatçısının bu çiçekleri stilize etmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle çiçeklerin belli özellikleri ön plana çıkarılıp, karakteristik özelliklerini vurgulayarak ebru çalışmalarında bu çiçekler

stilize edilerek uygulamalar yapılmıştır. Yüzey; ait olduğu nesnenin öne çıkan özelliğini ve diğer nesnelere ayıran özelliğini ortaya koymasından dolayı ebru sanatının önemli bir alanıdır. Bu tanımlarla yüzey, kompozisyonun betimlendiği alan olarak önemli bir olgudur. İzleyici yüzey üzerinde görsel gezinmelerle, nokta, çizgi, renk, doku, biçim gibi plastik öğelerle çalışmanın bütününe kavrar. Birlik, çeşitlilik, zıtlık ve denge esasları gibi kompozisyon elemanlarıyla sağlanan yüzey organizasyonu, eserin algılanmasında, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir.

Ebru sanatının konu nesnesi olan endemik bitki formlarının açık ve pastel tonlarda formun ön plana çıkarılması için hafif ebru tekniğinde hazırlanan zemin üzerinde ritmik veya tek olarak yer alması bireysel iç düzen ve sükûnetin temsili durumundadır. Zemin ve bitki formları birbirleriyle planlı olmayan, doğanın doğal serüveni içinde kurmuş oldukları dinamik bir ilişki içindedirler. Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özelde Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBRU SANATI

1.1. EBRU SANATININ TANIMI VE TARİHÇESİ

Bilinen ilk adı Çağatayca “ebre” olan bu sanat, ipek yolu ile İran’a gelmiş, “ebrî” (bulutumsu) ya da “abrû” (su yüzü) adını almıştır. Anadolu’da ebrî veya ebrû adını aldı. Merhum üstat Necmeddin Okyay “ebrî” adını kullanmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar devrinde yaygın olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyılın başlarında Türk Kâğıdı adı ile Avrupa’ya gitmiş, günümüzde ise ebrû zanaat anlayışını sürdürmekle birlikte, soyut sanat gibi değerlendirilmeye başlanmıştır. Birçok yeniliğin katıldığı sanat, Rönesans’ını yaşamaktadır.

Ebrû bir resim sanatı olmakla beraber, aynı zamanda nükteli bir şiir, yumuşak bir ezgidir. Ebrû, gücü zaman üzerinde oynamaya yeten, dans eden bir figürdür. Tıpkı adını telaffuz ederken olduğu gibi: Ebrû! Belki de bu yeryüzünde hiçbir sanat, adıyla bu kadar bağdaşmamış ve bu kadar iç içe geçmemiştir. Suyun yalın hali, renklerin düğünü, insanın duyguları ve tabiatın kusursuzluğu ebrû sanatında buluşmaktadır. Ebrû, fikre düştüğü ilk andan itibaren gözle buluştuğu son ana kadar kendine has mistisizmini asla yitirmeyen bir ifade şeklidir (Barutçugil, 2007: 13).

Ebrû, geçmişten günümüze değişik şekillerde ifade edilmiş, tanımlanmıştır (Ayyıldız, 2015: 3). Günümüze ulaşabilmiş mevcut örnekler ve yazılı kaynaklar dikkate alındığında Türkistan menşeli olduğu kabul edilen Ebrû’nun ilk defa nerede ve kimler tarafından yapılmaya başlandığı hususunda hâlâ netlik kazanmış değildir (Gülgen, 2016: 154). Ebrû sanatı, gerek tarihi, gerekse tekniği açısından olağanüstü bir sanattır. Bu tekniklerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Türkistan’da ortaya çıkan Ebrû sanatının, (Dağlı, 2012: 37) Buhara şehrinde doğup buradan da göçler aracılığıyla İran, Hindistan ve Anadolu’ya geldiğine inanılmaktadır.

İnsanların ebrû sanatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı için bu sanatın herkes tarafından bilinmemesi olağan bir hal almıştır. Ayrıca insanların ebrû sanatını öğrenmesi özel ilgi ve sabır gerektirir.

Bu sanatın nerede ve ne zaman başladığı, kimler tarafından yapıldığı henüz kesin olarak bilinmemekle birlikte, (Tozun, 2015: 94) el sanatlarında kâğıt bezeme sanatında

önemli bir yeri olan ebrûnun çok eski tarihli el yazması kitaplarda yan kâğıdı olarak rastlamakta mümkündür (Göktaş, 2007: 3-4).

Kâğıt ve kitap süsleme sanatlarımızdan biri olan ebrûnun (Gülaçtı, 2012: 9) hangi tarihten beri bilindiğini net olarak söylemek, bugün için imkânsızdır; böyle bir belgeye şu an için sahip değiliz. Gerçi çok eski tarihli kitap ciltlerinde bile kapak ile kitabı birbirine bağlayan kâğıt olarak ebrûyu görmekteyiz. Ya da eski bir murakkanın (albüm) içindeki yazı kıt'alarının etrafında pervazlara yapıştırılmış ebrû kâğıtlarına da rastlamamız mümkündür. Bu eserlerin yazıldıkları tarih bilinse de, ebrunun üzerinde imza olmadığı için bu sanata ait bir belge sayılamaz.

Eski el yazmaları, yüzyıllar boyunca birkaç defa tamir görüp yenilenmiştir. Ebrû kâğıtlarının da o tamir sırasında konulmuş olması kuvvetli ihtimaldir. Yani kitabın tarihinden çok sonraya ait olabileceğini düşündürür. O halde, üzerinde yazıldığı tarih kayıtlı olmak şartıyla bir hat örneği ihtiva eden ebrû kâğıtları, zamanı göstermek bakımından bir vesika hükmünde olabilir. Hafif ebrû denilen ve üstüne bilhassa yazı yazılmak için soluk renklerle yapılan ebrû kâğıtlarında rastlanacak tarihler bu bakımdan önem taşımaktadır. Ancak o zaman “bu ebrû kâğıdı şu tarihte yapılmıştır” diyebiliriz.

Görebildiklerimiz içerisinde tarihi olan en eski ebrû kâğıdı 962 H.(1554) yılına ait bir Malik-î Deylemi yazısıdır. Kaldı ki hafif ebrû bu sanatta hemen varılacak bir merhale değildir. Bu kıvama gelinceye kadar bir hayli zaman geçmiş olmak icap eder. Hal böyle olunca, ebrûnun başlangıç tarihini bulmak için hiç değilse On beşinci Asır'a kadar inilebilir. İsviçre'de yayınlanan “Palette” mecmuasında Türk Ebrûculuk Sanatı'nı Batı âlemine tanıtıcı bir makale yazan Sayın Mehmet Ali Kâğıtçı üstünde, 1447 tarihli bir yazının bulunduğu ebrû kâğıdının Topkapı Sarayı Müzesi'nde görüldüğünden bahsediyorsa da numarası verilmediği için tespiti mümkün olmamıştır. Kitap sanatları hakkında en eski kaynak eserlerimizden olan Menakıb-ı Hünerveran'da ki 995 H. (1586) Gelibolulu Mustafa Ali bey tarafından yazılmıştır. Hat, tezhip, minyatür, cilt, oyma gibi sanatlardan ve onlarla meşgul olan kimselerden, Herat'da yetişenlere kadar söz edildiği halde, ebrûculuktan ve ebrûculardan tek kelime olsun bahsedilmeyişi, doğrusu halledilir muammalardan değildir. Netice olarak, kütüphanelerde ebrûculuğa dair eski bir yazma kaynak ele geçirilmedikçe, bu mesele çözülmeyen kalacağına benzemektedir (Derman, 1977: 6-7).

Farsça kökenli “ebr” ve “ebrî” sözcüklerinden türemiş olan “Ebrû” sözcüğü; “kaş” ve “bulut” anlamına gelmektedir. Şemseddin Sami Bey, "Kamus-ı Türki" adlı eserinde “Ebrû” sözcüğünün Çağatayca’da “Ebre” şeklinde kullanıldığını ifade etmiş “*cüz ve defter kabı yapmak için kullanılan hare gibi dalgalı ve damarlı renkli kumaş, kâğıt vb.*” olarak tanımlamıştır. Çağatayca bir kelime olup, ebrî’ ye yakın bir tarif getirmektedir (Arıtan, 1999: 441). Geleneksel kâğıt süsleme sanatlarımız içerisinde önemli bir yeri olan Ebrû Sanatının ilk kez ne zaman nerede uygulandığı kesin olarak bilinmemekle beraber; "Kamus-ı Türki" isimli eser, Ebrû Sanatının geçmişinin Türkistan Çağatay Devri’ne (XV. Yüzyıl) kadar uzanabileceğini düşündürmektedir.

Ebrû Sanatının tarihsel geçmişi hakkında bilgi veren çeşitli eserler bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan, ‘‘Mecmuatü’l Acaib’’ adlı eserde yer alan 1519 tarihli “Ebrû” örneği bilinen en eski örneklerdendir. Bunun yanı sıra Topkapı Sarayı’nda bulunan ve 1539-1540 yıllarına tarihlendirilmiş olan, Arifi’nin “Guy-i Çevgan” adlı eserinin her yaprağının “ebrû” ile süslenmiş olduğu bilinmektedir. Ebrû Sanatı hakkında bilgi veren bir diğer eser ise, 1608 yılında yazılmış olan, “Tertib-î Risale-î Ebrî” adlı eserde (Karaca, 2015: 43) ismi verilen ve Ebrû yapımında kullanılan araç-gereçler ve uygulama yöntemleri hakkındaki bilgileri içeren eserdir.

Türk Ebrû Sanatı yüzyıllar boyunca hat, minyatür, tezhip ve cilt sanatlarının yardımcı veya tamamlayıcı bir ögesi olarak kullanılmıştır. Geleneksel üslupta uygulanmış olan, rengârenk mermer damarlı, harelî ve çeşitli çiçek motifleri ile bezenmiş ebrû kâğıtları kitap ciltlerinin iç kapak ve dış kapaklarında, hat, minyatür ve tezhip ile süslenmiş kitap sayfalarında fon ve bordür şeklinde bir süsleme ögesi olarak kullanılmıştır.

Günümüze ulaşan ve Geleneksel Türk Ebrû Sanatının seçkin örneklerini temsil eden, “ebrû” ile ciltlenmiş (süslenmiş) el yazması eser ve kitap ciltleri incelendiğinde, cilt kapağının mukavva ile oluşturulmasının ardından meşin deri ile kaplanmış olduğu ve deri ciltlerin dış ve iç kapaklarının “ebrû” kâğıdı ile süslenmiş olduğu görülmektedir (Alparslan, 2013: 369-370).

Ebrû, geçmişte hat ve cilt sanatına yardımcı unsur olarak kullanılmıştır. El yazması kitapların iç kapağında yan kâğıt olarak, hat sanatında ise yazıların iç ve dış pervazlarında kendine yer bulmuştur. Hafif ebrû olarak bilinen ebrû çeşidi yazılara

genellikle zemin oluşturmak için kullanılmıştır. Ferman muhafazası olan kubluların süslemesinde de kullanılmıştır. Ayrıca resmi devlet belgeleri ile çeşitli anlaşmaların yazıldığı özellikle ince desenli kâğıtların zemin olarak tercih edildiği bir kullanım alanı bulmuştur. Bunun nedeni ise kâğıtlar üzerinde oluşabilecek herhangi bir tahrifatı önlemek içindir. Ebrû, İpek yoluyla Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş, (Begiç, 2016: 590) Türkistan'daki Buhara'dan yola çıkarak İran üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. Eski kitapların ciltlerini iç kapaklarında yan kâğıdı olarak kullanılmıştır. Ebrûnun kitabın yazım tarihinden daha sonraki bir tarihte onarılması sırasında yapıştırılmış olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulduğunda ebrûların yapım tarihi konusunda kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Bir ebrûnun yapım tarihinin kesin olarak belirlenmesi için üzerinde imza olmak zorundadır.

Geçmişte Orta Asya, İran ve Türkiye'de yapılan ebrûların kökeni hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi ve idari hayatta önemli bir yere sahip olduğu ve bu tür dekoratif kâğıtların çokça kullanıldığı, bilinmektedir. Belge niteliğinde olan ilk eser günümüz ebrû sanatçılarından Hikmet Barutçugil'in belirttiği Topkapı Sarayı'nda yer alan 1447 tarihli ebrûdur. Bir diğer eser de 1519 tarihli İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan Mecmuatu'l Acaib adlı eserdir.

1539 tarihli Ârifi'nin Gûy-i Çevgân adlı eserinde bulunan ebrûlar ise sayfa kenarlarında yer almaktadır. Uğur Derman koleksiyonundaki Malik-i Deylemî'ye ait bir kıtanın yazıldığı, 1554 tarihli ebrûnun da hangi ebrûcuya ait olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. 1595 tarihli Fuzuli'nin Hadikatü's-Süeda (Mutluluklar Bahçesi) adlı yazma eserin bir kopyasında en eski ebrû ustası Şebek Mehmet Efendi'nin üç adet hafif ebrûsu bilinmektedir. Bu ebrûlar, somaki, sarılı grili ve ise çark-ı felek ya da gel-git ebrû arası bir ebrûdur.

Türk ebrûsuna ait yazılı ilk belge olarak XVII. Yüzyılda 1608 tarihli Tertib-i Risale-i Ebrî adlı eser gösterilmektedir. Ebrû sanatı ile ilgili bilgiler ve bu sanatın en az 500 yıllık bir geçmişi olduğu konusunda bize iyi bir kaynak oluşturmaktadır. Bu eserin içinde ebrûya ait bilgilerin dışında ahar ve kâğıt boyamaya ilişkin bilgiler de mevcuttur. Bir başka kaynakta ise bu eser, 1595 tarihi ile belirtilmektedir. Tertib-i Risale-i Ebrî'de adı geçen ve lakabı Şebek olan ebrûcu bugüne kadar tespit edilebilmiş en eski

ebrûcumuzdur. Aynı zamanda Şebek Mehmed Efendi Tertib-i Risale-i Ebrî isimli kitabıyla ebrû yapımını belgeleyen kişidir (Toktaş, 2012: 125-126).

Ebrû, kıvamlı suyun üzerine gül dalı ve at kılından oluşan fırçalar yardımıyla, sığır ödü eklenerek ayarlanmış, suda erimeyen ve çökmeyen boya ların serpilip, kâğıda alınmasıyla oluşan kâğıt süsleme sanatıdır. Kâğıt yüzeyinde buluta benzeyen şekiller oluştuğu için bu sanata bulutumsu anlamına gelen Farsça ‘ebrî’ adı verilmiştir. XX. Yüzyılın başlarına kadar ebrî adıyla anılan bu sanatın ismi, daha ahenkli söylenişinden olsa gerek ebrû’ ya dönüşmüştür. Bu dönüşümün çok eski tarihe dayanmadığını, büyük üstat Hezarfen Necmaddin Okyay’ın bu sanatın adı olarak ebrî’ yi kullanmasından da anlaşılmaktadır. Su yüzeyindeki şekillerin kısmen kaşa benzemesinden dolayı bu sanata Farsça ‘ebrû’ kelimesinin özellikle kullanıldığını söyleyenlerde vardır. Fakat Şemseddin Sami Bey kaş anlamına gelen ebrû için ayrı bir madde açarken, sanat manasındaki ‘ebrû’ yu şöyle açıklamıştır:

‘Ebrû [Ashî Farsça ebrî, bulut renginde ve daha doğrusu Çağatayca ebre: roba yüzü, kürk kabı.] Hare gibi dalgalı veya damarlı kumaş, kâğıt vesaire.. Cüz ve defter kabı yapmak için kullanılan renkli kâğıt’. Şemseddin Sami Bey bu kısa ama özlü yorumuyla aslında ebrûnun geçmişini ve tarih içinde ebrûya bakış açısını da özetler gibidir. Kelimenin kökeninin Çağatayca’ya dayandığını söyleyerek aslında bu sanatın Türkistan’da Çağatay devrine (XV. asır) kadar uzanabileceğini akla getirmekte, cüz ve defter kabı yapmak amacıyla kullanıldığını kaydederek de bu işin renkli kâğıt üretmek maksadıyla ortaya çıktığını ve böyle uygulana geldiğini nakletmektedir (Dere, 2007: 14).

Yardımcı/Yan Kitap Sanatları içinde yer alan ve ‘‘En eski Türk kâğıt süsleme sanatlarından biri’’ olarak bilinen Ebrû, eski zamanlardan bu güne tamamen bir sanat olarak değil de daha çok kitap sanatlarının tamamlayıcı bir ögesi olarak görülmüştür. Ebrû, kitre ya da benzeri kıvam artırıcılarla yoğunluğu artırılan sıvı üzerinde güneşten etkilenmeyen, asit ve benzeri yabancı maddeler içermeyen doğal boya ların su üzerine serpilmesiyle elde edilen desenlerin, sıvının üzerine kapatılan kâğıda temas ettirilmesiyle gerçekleştirilen bir kâğıt bezeme sanatıdır. Ebrû yapan sanatçılara son dönemlerde, ebrûzen tanımlaması yapıldığı da görülmektedir. Ancak ebrû sanatında temel taşlarından biri olan M. Uğur Derman’ın 1977 yılında yayınladığı ‘‘Türk Sanatında Ebrû’’ adlı kitabında ebrû yapanlar için ebrûcu ve ebrû ustası terimi kullanılmıştır. Yine

“Osmanlıların Renk Cümbüşü: Ebrûculuk” adlı makalesinde ebrû sanatkârı ibaresini kullanılmıştır (Sakin, 2012: 215).

Ebrû sanatı yakın zamana kadar hat ve cilt gibi sanatlarımızın yan unsuru olarak kullanılıyordu. Hattatlar ‘‘Hafif Ebrû’’ diye tabir edilen ebrû çeşidi üzerine hat yazar ve bu yazılar etrafına yine ebrûdan oluşan iç ve dış pervaz yapılırdı. Diğer yandan mücellitlerde kitap ciltlerinde yan kâğıdı olarak yine bu sanatın örneklerinden faydalanırlardı. Lakin ebrû günümüzde hat, tezhip, minyatür gibi sanatlarla birlikte bir sanat eseri olarak mekânları süslemektedir.

Sanat tarihçilerinin çıkış noktası Uzak Doğu veya Orta Asya olarak belirttikleri ebrû sanatına en çok hizmet etmiş olan Türklerdir. Ebrû’nun bir Türk sanatı olduğunun en büyük göstergesi ise bütün dillerdeki ebrû terminolojisinde ki ebrû kelimesinin Türkçe olmasıdır. Ebrû’nun Herat’ta ortaya çıkıp oradan Orta Asya, Hindistan ve Türkiye’ye ulaştığı anlaşılmaktadır (Gülgen, 2016:155). Ayrıca ‘‘Türk kâğıdı’’ olarak bilinmesi de buna örnek gösterilebilir.

Bir kâğıt sanatı olarak kullanılan ebrûnun hangi tarihlerde yapıldığını söylemek mümkün değildir. Ebrûnun tarihi serüveni göz önünde bulundurulacak olursa; Anadolu’da yapıldığı bilinen en eski ebrûların XVI. yüzyıla’ a ait olduğunu görmekteyiz. Bu şekilde tarih atılan ebrû örneklerinin kim veya kimler tarafından yapıldığını söylemek mümkün değildir. Ebrû sanatının İstanbul’a gelişi XV. ve XVI. yüzyıla dayanır (Mutluel, 2014: 419-428). Buna örnek verecek olursak; İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde bulunan ‘‘Mecmuatü’l-Acaib’’dir. Bu eserde Hafif Ebrû zeminler üzerine ‘‘Fakir Ali el-kâtip, Fakir Ali ve el-Fakir Mir Ali’’ imzasıyla yazılmış ta’lik yazılar mevcuttur. İmzaların sahibi, hattatların kiblesi diye adlandırılan Herat’lı Mir Ali Kâtip’tir ve Malik-i Deylemi’nin hocasıdır. Miladi 1519’da öldüğü bilinen Mir Ali Katib’in kullanmış olduğu bu ebrûlar en geç bu tarihe ait olabilir.

Diğer bir örnek ise Topkapı Sarayı’nda bulunan Arifi’nin 1519 tarihli ‘‘Guy-i Cevgan’’ adlı eserindeki ebrûlardır (Özçimi, 2010: 21). Dalgalı, damarlı kumaş veya kâğıt, su üzerindeki nakıştır. Kitre, denizkadayfı, ketentohumu, salep gibi maddelerle kıvamı artırılmış su yüzeyine fırça yardımı ile serpilen boyalar ile elde edilen şekildir. Bu kelimenin aslı Farsça kökenli olup, bulut manasına gelmektedir. Orta Asya dillerinden olan Çağatayca manası ise elbise yüzü, kürk kabı ya da kâğıt anlamına geldiği de

söylenmektedir. Türk ebrû sanatının tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda (Sarı, 2008: 14), XVI. asır başlarında ipek yolu vasıtası ile İran'a gelmiş ve 'bulutumsu' anlamına gelen ebrî ismini almıştır. Bu isim Türkçe de ise ebrû veya ebrû olarak ifade edilmiştir. Ebrûculuk Türklerde bir hayli gelişme göstermiş ve tezyini el sanatlarımız arasında yerini almıştır ve usta-çırak ilişkisi içerisinde sürdürülerek günümüze kadar köklü bir sanat olarak gelmiştir (Yılmaz, 2004: 77-78).

1.2. EBRU SANATININ KULLANIM ALANLARI

1.2.1. Kitaplar

Ebrû kitap sanatlarının bir alanı olarak yer bulmuş, bazen bir murakkada yazı pervazı, bazen bir Kuran-ı Kerim'de cild yan kağıdı bazen de bir hat levhasının çevresinde iç ve dış pervaz olarak yer edinmiştir. Kullanılan bu ebrûların üzerlerine ezilmiş varak altın serpiştirilerek zer-efşanlı ebrû, hatib ebrûlarının dış sınırlarına da altın kontur çekilerek tahrirli ebrû meydana getirilmiştir (Dere, 2007: 22).

1.2.2. Levhalar

Çiçekli ve akkâse formdaki ebrûların XX. yüzyılın başlarından itibaren gelişme göstermeye başlaması ve modern resim anlayışındaki soyut resim zevkinin gelişmesi, ebrûyu kitap ve yazı albümlerinin dışına çıkarak duvarları süsleyen bir plastik sanat hüviyetine bürümüşür (Dere, 2007: 22).

1.2.3. Kitap Ciltleri

Ebrû sanatının ilk kez ne zaman uygulanmaya başlandığı hakkında kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Ebrû, geçmişte cilt ve hat sanatına yardımcı bir unsur olarak kendine yer bulmuştur. El yazması kitapların ciltlerin iç kapağında yan kâğıt olarak, hat sanatında ise yazıların iç ve dış pervazlarında kullanılmıştır. Hafif ebrû olarak bilinen ebrû çeşidi daha çok yazılara zemin oluşturmak için tercih edilmiştir. Ayrıca resmi devlet yazışmaları ile çeşitli anlaşmaların yazıldığı özellikle ince desenli ebrûların zemin olarak tercih edildiği bir kullanım alanı bulmuştur. Bunun nedeni ise kâğıtlar üzerinde oluşabilecek bozulmayı önlemektir (Toktaş, 2012: 125).

Geleneksel türk sanatımız hat ve cilt sanatlarının bir dayanağı olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu bilgidен yola çıkacak olursak hafif renklerle yapılan ebrû üzerine hat yazılır. En çok kullanım alanı bulunduğu yer ise ciltçiliktir (Elhan, 2004: 71).

1.2.4. Minyatür

Tarihimizde ebrû kâğıdı, yazı ve minyatürlerin etrafına iç ve dış pervaz olarak yapıştırılmış ve kenarlarına altın cetveller çekilmiştir. Son yüzyılda yazı yerine çiçekli ebrûlar yapılarak güzel kompozisyonlar ortaya konulmuştur. (Derman, 1977: 54).

1.2.5. Diğer Alanlar

Tekstil sektöründe de çokça kullanım alanı bulan Ebrû sanatı, kumaşlarda, ev tekstili ürünlerde ve şal, fular, eşarp gibi günlük kullanım alanlarında da yerini almıştır.

Ahşap ürünlerinde ise daha çok hediyelik eşya vb. malzemelerin üzerine yapımı sık rastlanmaktadır.

Çini sanatına ise uygulaması şöyle; çininin üzerine alınacak ebrû hazırlanır. Daha sonra çini hazırlanan ebrûnun üzerine hafifçe değdirilerek üzerine alınır. Son olarak fırınlanarak işlem tamamlanır.

1.3. EBRÛ SAN'ATINDA KULLANILAN MALZEME

Ebru yapımında eskiden beri toprak boya denilen tabiattaki renkli kaya ve topraklardan elde edilen madeni boyalarla, bitkisel asıllı suda erimez boyalar kullanılır. Yağlı boyanın ve suda eriyen anilin boyaların klasik ebruculukta yeri yoktur. Çünkü bu boyalar üstüne serpilene sıvının içinde eriyerek kağıdın yüzeyine tutunamazlar. Kısacası ebru yapımında kullanılan boyalar kesinlikle suda erimemeli ve yağ içermemelidir.

Bu boyalar genişçe bir mermer üzerinde suyla karıştırılarak çamur haline getirilir ve mermerden yapılmış, üzerinde tutma yeri olan ve alt kısmı oval olarak şekillendirilmiş desteseng (el taşı) ile sabırla ve ağır ağır ezilir. Bu işlem boyanın rengine göre yaklaşık 3-4 saat boyunca sekizler çizilerek gerçekleştirilir. Boya su ilavesiyle daima merhem kıvamında tutulur. Boyaların yeterince ezilip ezilmediği ancak teknede anlaşılır. Ebrucu tecrübe ile hangi boyayı ne kadar ezmesi gerektiğini öğrenir. Desteseng ve üzerinde ezme işleminin yapıldığı mermer aynı sertlikte olmalıdır. Aksi takdirde birbirlerini aşındırırlar ve boyanın içine mermer tozları karışır.

Ezme işlemi tamamlandıktan sonra her bir renk ayrı ayrı ana kaplara alınır. Daha sonra ebrunun en önemli işlemlerinden biri olan boyaların terbiyesine başlanır. Bu işlemde suyla ve ödle karıştırılan boyalar yaklaşık iki ay süre ile bekletilir. Bu süreçte

kavanozların üzerinde biriken su-öd karışımı belli periyodlarla çekilir ve tekrar su-öd ilave edilir, belli aralıklarla kavanozlar karıştırılır ve çalkalanır. İyi terbiye edilmemiş boyalar gerçek renklerini kağıt üzerine yansıtamazlar, kağıda tutunamazlar ve çeşitli problemlere sebep olurlar. Boyaların akmaması için kağıtların şapa yatırılması işlemi klasik ebruculukta yer almaz. Sonuç olarak boyaların ezilmesi ve terbiyesi usulüne uygun olarak, sabır ve emekle gerçekleştirilmelidir. Ebru Atölyesi, (1). Erişim adresi: http://www.ebrusitesi.com/ebru_malzemeleri.htm

A. Boyalar

Çamlıca Toprağı: İstanbul'un Çamlıca Tepesi'nde bulunan kırmızı renkteki topraktır. Ezildiğinde tütün rengine benzeyen mat bir renk ortaya çıkar. İsten elde edilen ve bu yüzden hafif olan siyah boyaya katılır. Serpme boyası olarak kullanıldığı gibi, akan boyaları ıslah etmek için de kullanılır (Özçimi, 2010: 26).

Lahor Çividi: Lahor çividi ve bebe çividi adı ile de bilinen (Gülaçtı, 2012: 28) ve küçük çocukların ağızlarında oluşan aft hastalığının tedavisi için kullanılan ilacın ana maddesidir. Gevrek ve serttir. Bitkisel olup bir o kadar da güçlü bir boyadır (Özçimi, 2010: 26).

Çivit otu adında bir bitkiden elde edilen bu boya hem mürekkep yapımında hem de ebrû yapımında kullanılır (Yılmaz, 2004: 200).

Bodur bir çivit ağacının yapraklarından elde edilen ve genellikle kumaşlara mavi rengi vermek amacıyla kullanılır. Ebrûculukta çokça kullanılan Lahor çividi Pakistan'ın Lahor kentinde yetişmektedir. Bu nedenle de Lahor ismini buradan almaktadır (Sönmez, 2007: 19-20).

Çamaşır Çividi: Beyaz giysiler için ağartıcı olarak kullanılan mavi tozdur (Özçimi, 2010: 26).

Beyaz: Üstübeç. Yağsız olanı beyaz boya yapmak için, " litopon üstübeci" denen yağlı olanı da neftli boya da kullanılır (Özçimi, 2010: 26).

Siyah: İsten yapılır. Hafif olduğu için çamlıca toprağı ile birlikte kullanılır (Özçimi, 2010: 26).

Sarı: Oksit sarı. İnorganik bir pigmenttir (Özçimi, 2010: 26).

Aşı boyası: Oksit sarı. İnorganik bir pigmenttir (Özçimi, 2010: 26).

Özellikle Anadolu'da evlerin dış duvarlarını boyamak için kullanırlardı. Doğal mineral pigmentlerden elde edilen, koyu kırmızı, kahve, sarı, mor ve turuncu renklerde, suda eriyen toprak boyalardır. Ebrûda da kullanılır. İçine ilave edilen demir hidroksit miktarına göre de pas sarısı, koyu esmer veya kızıl bir renk alır. Buna aşiboyası da denir (Yılmaz, 2004: 19).

Kahverengi: İnorganik bir pigmenttir (Özçimi, 2010: 26).

Kırmızı: Su ile karışabilen pigment kırmızısıdır. Bir organik pigmenttir (Özçimi, 2010: 26).

B. Tekne: Ebrû teknesi, içinde ebrû yapılan ağaç, alüminyum ve çinkodan olmak üzere üçe ayrılır. Tekne kenarlarının düzgün ve kıvrık olması gerekir. Bunun nedeni ise kâğıda alınan ebrûnun teknedeki sıyrıldığı zaman zarar görmesini engellemek için yapılır (Sönmez, 2007: 29-30).

Su yüzeyinde sanat olan ebrûda akla gelen ilk malzeme içine kitreyi koyacağımız teknedir. Eski zamanlarda tekneler (çidene) budaksız çam ağacından yapılmış ve su sızdırmaması için de ziftle kaplanmıştı. Günümüzde ise paslanmaz olarak bilinen çelik esaslı metal malzemeden yapılmaktadır. Alüminyum, galvaniz gibi malzemelerden de yapıldığı gibi cam, pleksi hatta plastikten dahi olabilir.

Günümüzde kullanılan plastik malzemelerde yüzey gerilimi metalden yapılmış teknelere nazaran daha farklı olmakta ve ebrû kalitesini düşürmektedir. Bu sebepten dolayı metal tekneler tercih edilmiştir. Teknenin ölçüleri ekseriyetle kâğıt ölçümüyle aynıdır. Tekne ebatları, standart kâğıt ölçüsü olan 70x100 cm, 50x70 cm, onun da yarısı 25x35 cm ebadına uygun olarak belirlenmiştir.

Burada tekne ebadı kâğıt ebadından yarımşar santim büyük olmalıdır. Örneğin 35x50 cm ebatlarında bir kâğıtta ebru yapılacaksa tekne ebadı 35,5x50,5 olmalıdır. Kâğıdın teknedeki rahatlıkla çıkarılabilmesi için bu yarım santimlik boşluk büyük önem arz eder. Teknelerin derinliği 5–6 cm olmalı, ebrûlanan kâğıt tekne kenarına sıyrılarak

çıkarıldığından tekne kenarları kâğıdı çizmeyecek şekilde tesviye edilmeli veya kenar sacı geriye kıvrılarak pürüzsüz bir yüzey elde edilmelidir. İlk kez kullanılacak hazır tekneler kullanılmadan önce sıcak suyla çok iyi yıkanarak yağdan arındırılmalıdır (Dere, 2007: 42-43). Daha çok 50x35x5 ebatlarında olan ve isteğe bağlı olarak çeşitli boyutlarda da yaptırılabilir (Göktaş, 2007: 9).

C. Kitre: Türkiye, İran, Kafkasya ve Afganistan'da yetişen bir bitkiden elde edilir. Kitre yabancı olarak kendiliğinden yetişen geven otunun gövdesinden çıkan sıvının hava ile teması sonucu kemikleşen bir tür sıvıdır (Barutçugil, 2007: 250).

Günümüzde daha çok İç Anadolu Bölgesindeki Erciyes dağı etrafında yetişen geven bitkisinden elde edilir. Ebrû yapımında suyun yoğunluğunu artırmak adına ve ilaç sanayinde de kullanılmaktadır (Sönmez, 2007: 24).

Boyanın suyun yüzeyinde kalmasını sağlayan kitre, kâğıda kolayca geçmesi için de önemli bir maddedir. Anadolu'da yetişen ve farklı çeşitlerde elde edilen, gövdelerinden sızarak hava ile temasları sonucu katılaşıp beyaz ya da krem rengini alan bitki çeşitleridir (Göktaş, 2007: 7).

D. Sığır Ödüsü: Sığır ya da başka hayvanlardan elde edilen bu madde, kitreli suyun yapışkan özelliğini, yani yüzeysel gerilimini azaltıp, boyanın kitre üzerinde açmasını sağlar (Özçimi, 2010: 26).

Kitre üzerinde boyaların açılmasını sağlayan ve ebrû yapımında çokça kullanılan öd, boyaya yapışkanlık veren, sığır ve koyundan elde edilen bir maddedir (Göktaş, 2007: 8).

E. Neft: Önceleri Eğriboz adasından gelen çam nefti kullanılırdı ancak artık bulunmadığından dolayı tabii olanı kullanılmaktadır. İstenilen sonuç elde edilene kadar damla şeklinde katılır (Özçimi, 2010: 26).

F. Fırça: Bu fırçalar atın kuyruk kıllarının gül dalına sarılması ile yapılır. Bu nedenle yağlı boya vb. fırçalar ebrû yapımında kullanılmaz (Özçimi, 2010: 27).

Ebrûda kullanılan fırçalar özel olarak hazırlanır (Aritan, 1999: 445). Boyaları teknenin yüzeyine serpmeye kullanılan fırçalar, naylon veya sağlam bir iple bağlanarak

elde edilir (Göktaş, 2007: 10). Ebrûcu ekseriyetle kendi fırçasını kendisi yapar (Sönmez, 2007: 30).

G. Taraklar: Ebrûcular taraklı ebrû yapmak için kendi tarafından belirli aralıklarla yapılmış tarakları olmalıdır. Bu taraklar ‘‘boncuk iğnesi’’ denilen ince iğnelerin veya tellerin düz bir tahta üzerine bir şekilde çakılarak, yapıştırarak ya da sıkıştırılarak yapılmasıyla elde edilir (Özçimi, 2010: 27).

Boyalara desen vermede kullanılan, farklı boy ve şekillerde olup ebrû yapan kişi tarafından yapılan ebrû gereçlerindedir. İnce ve uzun bir çita üzerine paslanmaz çelik tellerin belli aralıklarla dizilmesi sonucu yapılır (Göktaş, 2007: 11).

Taraklı ebrû yapmak için teknenin ebatlarına göre rezistans teli, iğne vb. paslanmaz tellerden yapılan seyrek ve sık olmak üzere iki şekilde hazırlanır (Yılmaz, 2004: 327).

H. Bizler: Bizler farklı kalınlıktaki tellerden ve ya çivilerden imal edilir. Ancak paslanmaz malzemeden olmasına dikkat edilir (Özçimi, 2010: 27).

Ebrû sanatında ince, orta ve kalın olmak üzere birkaç çeşitten oluşan bizler günümüzde çeşitli kalınlıklarda uçları olan ve boya damlatma, çiçekli ebrû vb. yapmada kullanılır (Yılmaz, 2004: 31).

Hatip, çiçekli, gelgit ebrû yapımında kullanılan ve muhtelif ebatlarda, ağaç dallarına takılarak elde edilir (Göktaş, 2007: 10).

1.4. EBRÛ ÇEŞİTLERİ

A. Battal Ebrû: Ebrûnun bilinen en eski tarzıdır. Diğer desenler battal zeminden çıkar. Bu zemine diğer bir deyişle ebrûnun atası diyebiliriz. Boyalar kitrenin yüzeyine, fırça yardımıyla serpilir. Ardından hiçbir müdahale yapılmadan kâğıda alınır (Barutçugil, 255). Kumlu ebrûnun dışında bütün ebrûların ilk yapım aşamasıdır (Özçimi, 27). Bu ebrû çeşidi en eski ebrû olarak kabul edilir ve bu tarza da ‘‘Tarz-ı Kadim’’ ebrû denir (Göktaş, 10) veya kısaca battal ebrûda denir (Yılmaz, 25-26).

B. Neftli Battal: Birkaç damla neft (yag içeren cözücüler, daha çok çam terebentini) ilave edilmiş boya tekneye serpilerek elde edilir. Hareli bir görüntü verir (Barutçugil, 2007: 260).

Battal ebrûnun son atılan rengi neft damlatılarak hazırlanmış boya ile yapılır. Kitaplarda, el yazması eserlerde yan kâğıdı olarak ve ya levha kenarında dış pervaz olarakta kullanılır (Özçimi, 2010: 27).

Teknede hazırlanan battal, gel-git ve şal gibi zeminler üzerine son renk olarak farklı renkte veya aynı renkte içine çam terebentini damlatılmış boyanın atılması ile oluşturulan ebrû çeşididir Yılmaz, 2004: 258.

C. Gel-Git Ebrû: Battal zeminden sonra biz yardımı ile teknenin kenarlarından paralel bir şekilde çizilmesi ile oluşur. Çizgi aralıkları ve genişlikte farklılık gösterebilir. Kalın uçlu bizler geniş alanlarda, ince uçlu bizler ise daha çok dar desenlerde kullanılır (Barutçugil, 2007: 264). Levha kenarlarında ara pervaz olarakta kullanılır (Özçimi, 2010: 28). Bu ebrû çeşidine ‘taramalı ebrû’ da denir (Göktaş, 2007: 15).

D. Taraklı Ebrû: Battal zeminden sonra yada gel-git deseninin üzerine tarak yardımı ile elde edilen desenlere denir. Tarak gel-git zeminin aksi yönünde taranır. Bu taraklar düz çekildiği gibi ‘S’ şeklinde de yapılabilir (Barutçugil, 2007:266)

Battal ebrû veya gel-git ebrûsu yapıldıktan sonra, tarak enine veya boyuna bir baştan bir başa çekmek sureti ile elde edilir (Yılmaz, 2004: 327).

E. Bülbül Yuvası: Genellikle ufak taneli battal ebrû yapımından sonra dıştan içe doğru bir şekilde (genellikle 3-5 cm çapında) spiraller çizilerek yapılır. Bu tür ebrûlar bir biz yardımıyla tek tek yapılır. Ancak geniş aralıklı ve kalın uca sahip tarak veya tüm tekneyi kaplayacak taraklarla da bir seferde yapılabilir (Barutçugil, 2007: 279).

F. Serpmeli ebrû: İstenilen zemin yapıldıktan sonra açık renkli bir boya veya bir kaç boya ile yapılan desenlerdir (Barutçugil, 2007: 282).

Battal ebrû zemininden sonra, öd ayarı az olan bir boya ile serpme şeklinde atılan ebrû çeşidine denir (Göktaş, 2007: 19).

G. Kumlu Kılçıklı Ebrû: Kumlu ebrûnun en iyisi, doğal olan lahor çividi ile elde edilir. Bu boya madde yapısı itibari ile astarın üzerinde kendiliğinden çatlaklar oluşturur. Hattatlar genelde yazıların pervazlarında veya cetvel olarak kullanırlar. Teknenin ortasına bir biz yardımıyla damlatılarak başlanır. Bu işlem teknenin tümüne yayılana kadar devam eder. Birbirini iten boyalar sebebiyle boya çatlama başlar (Barutçugil, 2007: 296-297).

Kumlu ve kılçıklı ebrû su miktarının az ancak öd miktarının çok olduğu boya ile yapılır.. Boya açıldıkça her defasında tekrar damlatılır (Göktaş, 2007: 16). Bu işlem bittikten sonra ebrû kağıda alınır (Elhan, 2004: 35).

G. Hafif Ebrû: Genelde hattatların üzerine yazı meşk etmeleri için yapılan açık tondaki ebrûlardır. Boyaların içerisine su ve öd miktarları daha fazla konularak hazırlanan, (Barutçugil, 2007: 300) pastel renkli şal ebrûsudur (Özçimi, 2010: 28).

I. Çift Baskılı Ebrû: Daha önce yapılan bir ebrûnun kuruduktan sonra yine başka bir desenle ebrûlanmasıyla elde edilir. İstenildiğinde ikiden fazla desen de kâğıda alınır (Barutçugil, 2007: 302).

J. Akkâse Ebrû - Yazılı Ebrû: Aynı zemin üstüne birden fazla baskı yaparak yazı veya desen elde edilen bir ebrû çeşididir. Bu ebrû çeşidi ilk olarak XVII. yüzyılda Hindistan Daccan da kullanılmıştır. Bu tür, hattatlar tarafından da sevilir. Daha çok hafif ebrû üzerine Arap zamkı ile yapılmış sıvı; yazı ise kâğıt ile yazılır ya da fırça yardımı ile sürülmek kaydı ile hazırlanır. Böylece hafif ebrûnun üzeri Arap zamkı ile tecrit (kaplanmış) olur. Kuruduktan sonra ise yine teknenin üzerine daha koyu bir zemin atılarak kâğıda tatbik edilir. Böylece Arap zamklı olan yazı hariç diğer bütün yüzeyde atılan koyu renkteki battal ebrû mevcut olacaktır (Barutçugil, 2007: 306-307).

K. Hatip Ebrûsu: Ayasofya Camii hatiplerından olan Mehmet Efendi'nin çokça yaptığı ve kendi hat yazılarında kullandığı hasebiyle "Hatip Ebrûsu" denir. Hatip ebrûyu "iç içe damlatılmış renklerden meydana gelen daireleri şekillendirmek" olarakta adlandırabiliriz. Hatip ebrû aslında çiçekli ebrûlarında temeli sayılır (Barutçugil, 2007: 309).

L. Çiçekli Ebrû (Necmeddin Ebrûları): Merhum üstad Necmeddin Okyay'ın sıkça yaptığı ve birtakım yeni çiçekler geliştirdiği hasebiyle adı ile anılan ebrûlara denir.

Öncelikle hazırlanan bir battal zemin üzerine, biz yardımı ile damlatılan daire şeklinde ki boyalar yine biz yardımıyla şekillendirilerek yaprak ve çiçek desenleri oluşturulur. Bu şekilde bugüne dek lale, karanfil, sümbül, gelincik, papatya, menekşe gibi çiçekler yapılmıştır. Bu çeşitleme silsilesine papatyayı Mustafa Düzgünman dahil etmiştir (Barutçugil, 2001: 314).

1.5. XX. YY. A KADAR YAŞAMIŞ EBRU SANATÇILARI

1.5.1. Şebek Mehmet Efendi

Uğur Derman'ın "Ebrû" adlı kitabında bulunan "Tertib-i Risale-i Ebrî" isimli metninde üstattan şöyle bahsetmektedir. M. 1608 yılından önce yaşadığı ve yine aynı metinde yer alan "Nusha-i Şebek" sözünden de hakkında bir risale sahibi olduğunu anlamaktayız (Sönmez, 2007:179).

Hakkında pek fazla bir bilgi bulunmamasına rağmen (Sarı, 2008: 17) Tertib-i Risale-i Ebrî'de zatından "rahimehullah" diye bahsedilir. Vefatının bu risalenin yazıya geçiriliş tarihi olan 1608 yılından önce olduğu bilinmektedir (Barutçugil, 2007: 84).

Görsel 1.1. Şebek Mehmet Efendi, "Sayfa Zemini Şal Ebru"

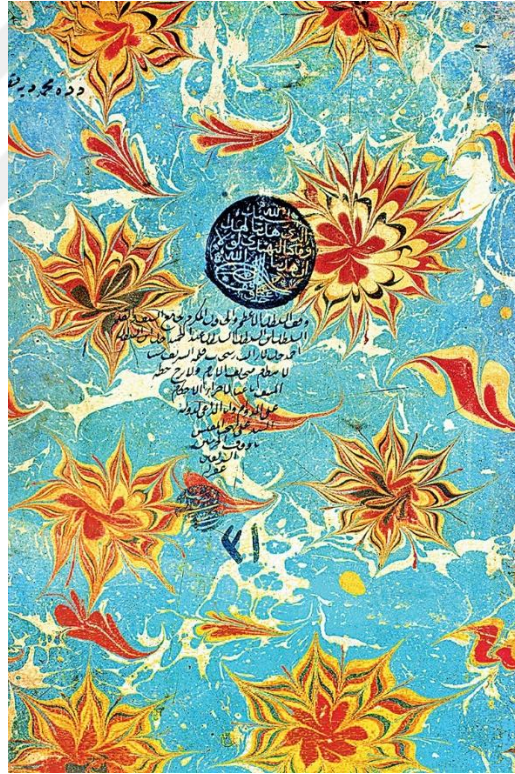
<http://aydaaktay.com/index.php/ustalar/> Erişim Tarihi: 08.07.2020

1.5.2. Hatip Mehmet Efendi

Hatip Mehmet Efendi İstanbulludur. Ayasofya hatibi olmakla birlikte doğum tarihi bilinmemektedir. Sülüs-Nesih derslerini Zühdi İsmail Ağadan almıştır. 1142 tarihli

‘‘Ayasofya-i Kebir Muarrifi (Camilerde hayır sahiplerini saymakla görevli duacı) Mehmet ‘‘ imzalı etrafı ise sahsına ait ebrûlarla çevrili bir sülüs karalaması Süleymaniye Kütüphanesi’nde üç numaralı albüm (murakka) de yer alır (Sönmez, 2007: 179).

Ölümü Nisan 1773 olan Mehmed Efendi, Ayasofya Camiinde hatiplik görevini üstlenmiş olmasından dolayı Hatip Mehmed Efendi diye anılmıştır. Çok önceden suyun üzerine damlatılan boyalara şekil verme üzerinde fazlasıyla uğraş vermiş ve bu alanda kendisini geliştirmiştir. Bu sebeple de bu şekilde yapmış olduğu ebrûya Hatip Ebrûsu denmiştir. Yaptığı ebrûlar fazlasıyla değer görüp, kullanımı ise yaygınlaşmıştır. Hocapaşa’daki evinde çıkmış olan yangından ebrûlarını kurtarmaya çalışırken vefat etmiştir (Barutçugil, 2007: 84).

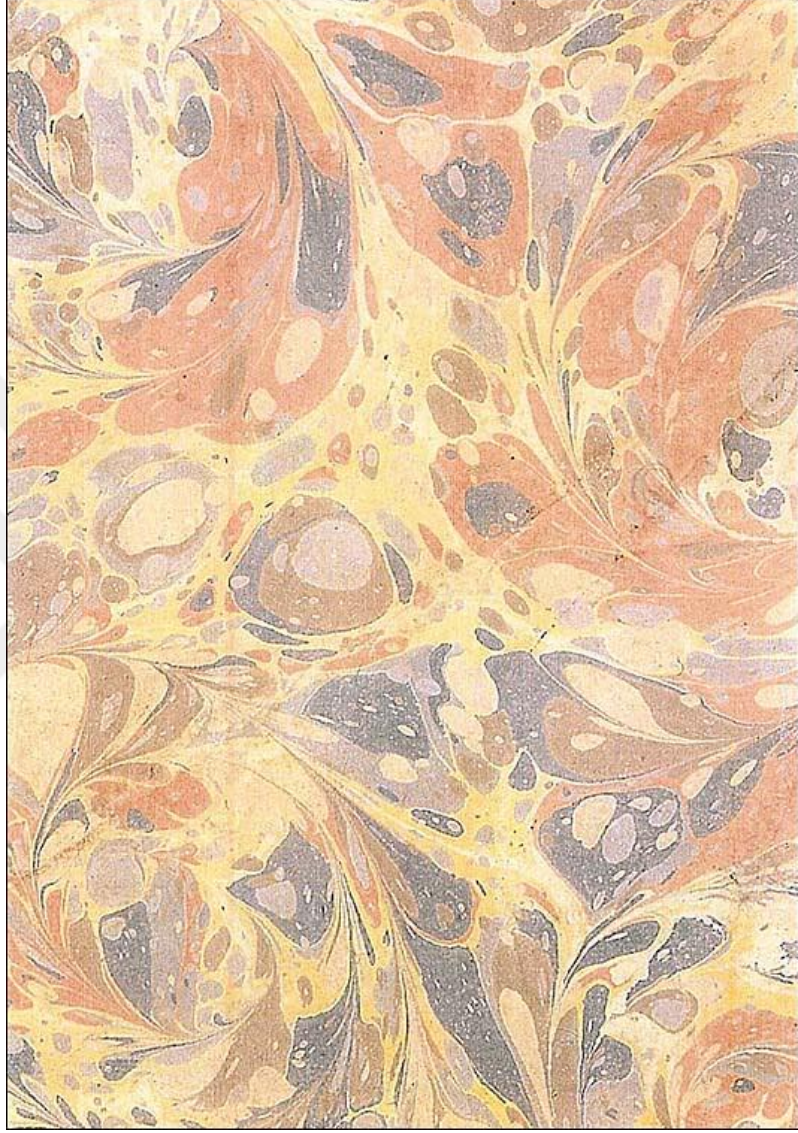

Görsel 1.2. Hatib Mehmed Efendi’nin Eseri Denizyıldızı Şeklindeki Hatip Ebrusu
http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 08.07.2020

1.5.3. Şeyh Sadık Efendi

11 Temmuz 1846 da Buhara’ da doğup, İstanbul’da hayata gözlerini kapamıştır (Barutçugil, 2007: 84). Ebrû sanatını da Buhara’da öğrenmiştir. Daha sonra İstanbul’a gelerek Üsküdar Sultan Tepesi’ndeki Özbekler Dergâhı Şeyhliği sırasında etrafındakilere

ve oğullarına bu sanatı öğretmiştir (Sarı, 2008: 18). Sadık Efendi'nin ebrûları halen Nusret Hepgöl'ün Süleymaniye (30 albüm) ve Millet Beyazıt Kütüphanelerine hediye ettiği Yazma Bağışlar arasında bulunmaktadır (Sönmez, 2007: 181).

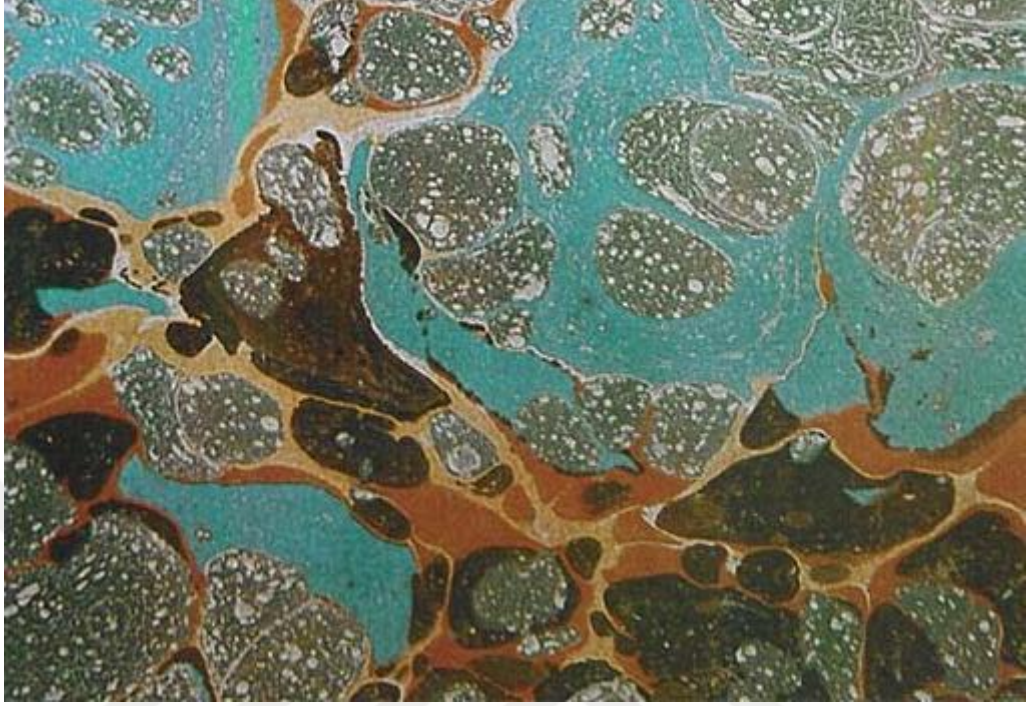
Görsel 1.3. Şeyh Sadık Efendi

http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 08.07.2020

1.5.4. Hezarfen Ethem Efendi

Ebrûcular arasında en tanınmış olanı Ethem Efendi (Sarı, 2008: 18) 1829 yılında Özbekler Tekkesi'nde doğmuştur. Şeyh Sadık Efendi'nin oğludur. Ebrûnun yanı sıra farklı alanlarda da uğraş vermiştir. Bunların bazıları, oymacılık, hattatlık, marangozculuk, mimarlık, matbaacılık ve fen işleri ile de geniş bir kültüre sahiptir. "Kamî" olarak kullandığı mahlasını eserlerinde imza olarak da kullanmıştır. Günün büyük bir bölümünü

kitap okuyarak ve odasında farklı alanlarda eserler meydana getirmesi hasebiyle ona ‘‘Hezarfen’’ (bin sanat sahibi) adı verilmiştir (Sönmez, 2007: 184).

Görsel 1.4. Hezarfen Ethem Efendi Battal Ebrûsu

http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 08.07.2020

1.5.6. Necmettin Okyay

Tanınmış hattat ve ebrûcularımızdandır. 1883 yılında İstanbul’da doğmuştur. İlköğrenimini mahalle mektebinde başlamış daha sonra Ravza-i Telakki rüştiyesine devam ederek hafızlığını bitirmiştir. Bu arada hat dersi aldığı Asan Talat Bey’den Rıka Divani, Celi Divani yazılarında icazet almıştır. Bu sırada Özbekler Dergâhında da Ethem Efendi’den ebrûculuk ve aharcılık dersleri almıştır.

Necmeddin Okyay hat ve ebrûculuğun yanı sıra okçuluk ile de bir hayli ilgilenmiştir. Sultan Abdülaziz’in okçubaşısı Seyfettin Bey’den de eski Türk okçuluğunu (Kemahkeşliğini) öğrendi.

Bu sırada kendi icadı olan ve adına da Necmeddin Ebrûsu diye adlandırılan çiçekli ebrû çeşidini ortaya çıkarmıştır. Lale, gül, menekşe, karanfil, gelincik, sümbül ve gonca gibi çiçekleri natürel görünümleri ile ebrûya aktarmıştır (Sönmez, 2007: 185-186).

Görsel 1.5. Mehmed Necmeddin Okyay'ın Çiçekli Ebrusu

http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 08.07.2020

1.5.7. Mustafa Düzgünman

Annesinin dayısı olan Necmeddin Okyay, Mustafa Düzgünman'ın daha iyi bir eğitim alması adına onu Güzel Sanatlar Akademisine misafir öğrenci olarak kaydettirmiştir. Bunun sonucunda da çok iyi bir klasik Türk cilt ve ebrû sanatçısı olmayı başarmıştır. Babasından kalan aktar dükkânında mesleğini devam ettirmiş olan Düzgünman, dini musikide olduğu gibi ebrûda da klasik tarzın temsilcisi olmuştur. Üstad Necmeddin Okyay'ın övgü ile tekrarladığı şu sözü "Mustafa ebrûculukta beni geçmiştir" Düzgünman'ın bu sanatta ne kadar yol aldığının göstergesi olmuştur. Ayrıca Düzgünman da çiçekli ebrû çeşitlerine papatyayı ekleyerek de katkıda bulunmuştur (Sönmez, 2007: 187).

Görsel 1.6. Mustafa Düzgünman'ın icadı olan papatya ebrusu

http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 09.07.2020

1.6. GELENEKSEL EBRU SANATIMIZDA ÇİÇEK FORMLARI (NECMEDDİN EBRULARI)

Meşhur hattat ve ebrucu Necmeddin Okyay'ın ilk kez yapmış olduğu çiçekli ebrulara verilen addır. Çiçekli ebrulara bu adın verilmesini öğrencisi olan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver önermiş ve bu ebrulara Necmeddin Ebrusu denilmiştir. Lale, karanfil, hercaî menekşe, gelincik, gonca gül, kasımpatı, sümbül gibi çeşitleri vardır. Necmeddin Okyay'ın yetiştirdiği Mustafa Düzgünman da bu eserlere papatyalı ebruyu eklemiştir. Çiçekli ebru yapmak için önce açık renk bir zemin hazırlanır. Tekne büyüklüğüne göre çiçek sap ve yaprakları hesaplanarak tekne yerleri saptanır. Yapılacak çiçeğin sap ve yaprak kısmı için gerekli boya tekne ortalanarak damlatılır. Bu renk yığını aşağıdan yukarıya doğru çekilir. Çiçeğin Çeşidine göre sap ve yaprak şekli verilerek çiçeğin yapımına başlanır. Çiçek bir iğne veya benzeri bir şeyle şekillendirilmeye çalışılarak

kompozisyon tamamlanır. Tekneden çıkarılan kâğıt daha önce hazırlanmış olan kurutma yerlerine getirilir ve kurumaya bırakılır.

1.6.1. Lale Ebru Yapımı

Çiçekli ebrularda aynı rengin bir açık bir de koyusu hazırlanır. Koyu renk tekneye atılır, üzerine daha açık sulu, öd miktarı fazla olan boya atılır. Bu ebrunun üzerine yaprak ve sap yerleştirilir. Alttan ve üstten uygun bir boşluk bırakılır. Yeşil renk bir alta bir de üste aralarında mesafe bırakılarak bir bizle damlatılır. Yukarıdaki yeşil renk ortasından kalın bizle yukarı doğru çekersek kalın bir sapımız olur. Üstten bir daha çekersek ince sap olur. İstenilen kalınlık olmadıysa sapın ortası bulunup tekrar çekilir. Biz ya da iğne tekneden çıktıktan sonra mutlaka silinmelidir aksi takdirde beyaz lekeler oluşturur. İkinci hareket sapa yakın yerden yeşil rengin sol ve sağından ortalananak iki yana çekilir. Daha sonra daire sapın yanından ikiye bölünerek aşağıya doğru (ikinci daireye kadar) çekilir. İkinci harekette dairenin sapa yakın diğer tarafından yine ortalananak bu kez tamamen aşağıya doğru çekilir. Böylece çiçeğin sapı ve yuvarlak yaprakları tamamlanmış olur. Yaprakların uç kısmı bir iğne ile yukarıya doğru çekilir. Sapın bittiği yere lale yapmak için uygun olan renkler damlatılır. Damlatılan boya bir bizle üstten ikiye bölünür. Aynı bizle ikiye bölünen bir ucu aşağıdan yukarıya doğru kavis çizilerek çekilir. İkinci uçta da aynı hareketi tekrarlanır. Bu ebruya laleli ebru denir. Lale tek renkle yapıldığı gibi çift renkle de yapılabilir. Lale yapımında yapraklar hafif yanlara açık, yaklaşık ve seyrek olmak üzere tek ve çok saplı olarak da yapılabilir

Görsel 1.7. Fuat Başar, (Lale)

<https://tr.pinterest.com/pin/533465518341486508/> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.2. Karanfil Ebru Yapımı

Önce açık zeminli battal bir ebru yapılır. Zemin üzerine aralıklarla dört yeşil damla damlatılır. Üstteki damla diğerinden biraz daha büyük olabilir. Laledeki gibi üstteki damla ortadan iki santim yukarı çekilir. Üst ve alttaki yeşil damlalar bir biz yardımıyla sağa ve sola çekilir. Üstteki iki yeşil damla sapın yakınından dairelerin ortalarından aşağıya doğru çekilir. Daha sonra üst kısmına paralel bütün yeşillerin ortasından olacak şekilde aşağı doğru çekilir. Sap kısmına istenilen renk damlatılır. Ayrıca bu rengin üstüne başka istenilen bir renk daha damlatılabilir. Böylece dört-beş cm çapında bir daire elde edilir. Daha sonra ince bir biz yardımıyla sağa sola doğru çekilerek elips formundaki boyaya karanfil şekli verilir. Sap ve çiçek arasına yine aynı

yeşilden bir damla damlatılır. Taç yaprak sağ, sol ve ortaya doğru olmak üzere üçe bölünür. Yapraklar eğilmişse ince bir bizle rötüş yapılabilir. Daha sonra yapılan ebru kâğıda alınır.

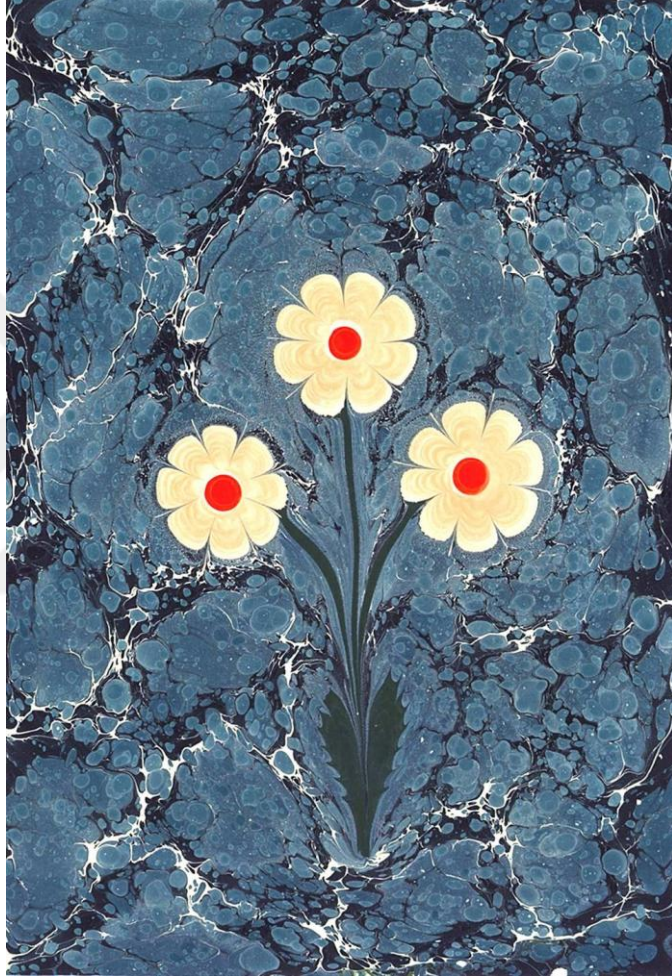
Görsel 1.8. Betül Hut (Karanfil)

<http://birimza.com.tr/Galeri.aspx?Galeri=&Tip=1&kategori=ebru&sayfa=59&Menu=&Dil=TR> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.3. Papatya Ebru Yapımı

Sarı-beyaz renklere ve boyları 10-50 cm arasında değişen çiçek, halk arasında babuç olarak da adlandırılır. İlk defa Mustafa Düzgünman tarafından yapılan papatya ebrusunu sanatkar demet halinde de yapmıştır. (Dere, Başkar ve Güner, 2018: 107).

İsteğe göre bir veya daha fazla dallı ve demet halinde yapılabilir. Dallar yapıldıktan sonra uçlarına beyaz boya damlatılır. Ortasına da ince bizle küçük bir sarı renk koyulup tel biz yardımıyla beyaz daireler dıştan içe doğru sık aralıklarla taranarak papatya şekli ortaya çıkarılır. Papatya yaprağı diğerlerinden biraz farklıdır. İnce bizle yapraklar sık aralıklarla adeta diken yapılırcasına dışa doğru küçük küçük çizilir (Dere, Başkar ve Güner, 2018: 107).

Görsel 1.9. Fuat Başar (Papatya)

<https://tr.pinterest.com/pin/495184921500690736/> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.4. Sümbül Ebru Yapımı

Bütün çiçekli ebrularda olduğu gibi açık renklerle bir zemin hazırlanır. Önce bir bizle yeşil renk damlatılır. Onun üzerine de ilk damlatılan yeşil renk boya damlatılır. Yapraklar tek renk de olabilir. İki renkli olursa daha hoş bir görüntü verir. Kalın bir bizle yeşil boyanın ortasından yukarı doğru 3-4 cm'lik bir sap çıkılır. Aynı bizle dışa doğru boyalar boynuz şeklinde çekilir. Boynuz şeklinde çekilen boyanın yaprağa dönüşmesi

için sapa yakın yerden yavaşça ikinci daireye kadar çekilmesi gereklidir. Aynı hareket diğer taraftan bu kez en alta kadar çekilir. Yapraklar kaydıysa kalın bir bizle düzeltilir. Sümbül çiçeği telden yapılmış 6-8 uçlu bir biz ile yapılır. Tahta üzerine iğneler çakılarak da sümbül şekli oluşturulabilir. Kalıbın sapından tutularak düz kaptaki boyanın içine batırılır. Sapın uç kısmına yakın olan yerinden kalıptaki boya kitre üzerine değdirilir. Sümbülün ebatlarına göre bir iki kez boya alınıp kalıp tekrar batırılır. Sonra iç ve dış doğru hareketlerle sümbül çiçeği oluşturulur. İnce iğne, tel ya da at kılıyla çiçek içinde gelgit yapılarak taranır. Ufak rötüşler yapılarak kâğıda geçirilir. Sümbül çiçeğinin yapımında aynı rengin bir açığı bir de koyusu yine aynı tarakla (kalıpla) kitreye batırılarak çiçeğin çift renkli olması sağlanabilir.

Görsel 1.10. Firdevs Çalkanoğlu (Sümbül)

<http://www.ktsv.com.tr/sanatkarlar/296-firdevs-calkanoglu> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.5. Gelincik Ebru Yapımı

Açık renk zemin hazırlandıktan sonra alttan itibaren üç damla yeşil boya damlatılır. Üstteki yeşil renk diğerlerinin iki katı olmalıdır. Üstteki yeşil diğer çiçeklerdeki gibi yukarı, sağa ve sola çekilerek beşe bölünür. Ancak yukarıdaki iki sap biraz eğri olmalıdır. Sağdaki ilk sap boşluktan kalın bir bizle ikinci dairenin yarısına kadar çekilir. Soldaki de yavaşça aynı noktaya çekilir. Birinci dairenin sağdaki ikinci sapı da ilk sapta olduğu gibi çekilir. Diğerine gelince sapın tam ortasından üçüncü daireyi ikiye bölerek çekilir. Sonra hafif rötüşlerle saplar düzeltilir. Alttaki yaprakları ince bir iğneyle dışa doğru çekerek iğnecikler meydana getirilir. Saplar üzerine önce kırmızı boya damlatılır. 2,5-3 cm genişliğindeki damlaya önce siyah sonra sarı renk boya damlatılır. Çiçek daha sonra dörde bölünür. Tomurcuk yapılacak sapın ucuna yeşil boya damlatılır. Onun ucuna da kırmızı renk damlatılır. Kırmızı noktadan içe, yeşile doğru iğneyle çekilir. Böylece tomurcuğumuz ortaya çıkar. Bir de yandan görünüş vardır. Burada da damlatılan boya iki yandan dışarı doğru çekilir. Böylece iki uçtan dışarı çıkıntılı lamba görüntüsü veren yandan görüntü elde edilir.

Görsel 1.11. Fuat Başar (Gelincik)

<https://tr.pinterest.com/pin/528469337495516618/> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.6. Menekşe Ebru Yapımı

Bu ebruda da sap ve yaprak yapımı papatya ve gelincik yapımında olduğu gibi yapılır. Çiçeğin sapı istenilen sayıda yapılabilir. Yaprak kısmı ince bir iğne ile yarım santim arayla iç kısma doğru çekilerek yapılır. Çiçeğin yapımında sırayla önce koyu, sonra açık ve yine koyu bir renk birinci damladan sonra uç uca gelecek şekilde damlatılır. Son rengin üst tarafından ince bir aygıtla yarıya kadar çekilir. Sağdan ve soldan da yarıya kadar çekilir, çıkan menekşe çiçeğidir. Bütün saplara papatya çiçeğinde olduğu gibi bitkinin özelliği olan iğneler çekildikten sonra çiçeğin yandan görünümü için kalın bir bizle kitreye hareket kazandırılarak boyunları eğilir. Böylece menekşenin dalları daha kısa ve yere yakın bir görüntü verir.

Görsel 1.12. Fuat Başar (Menekşe)

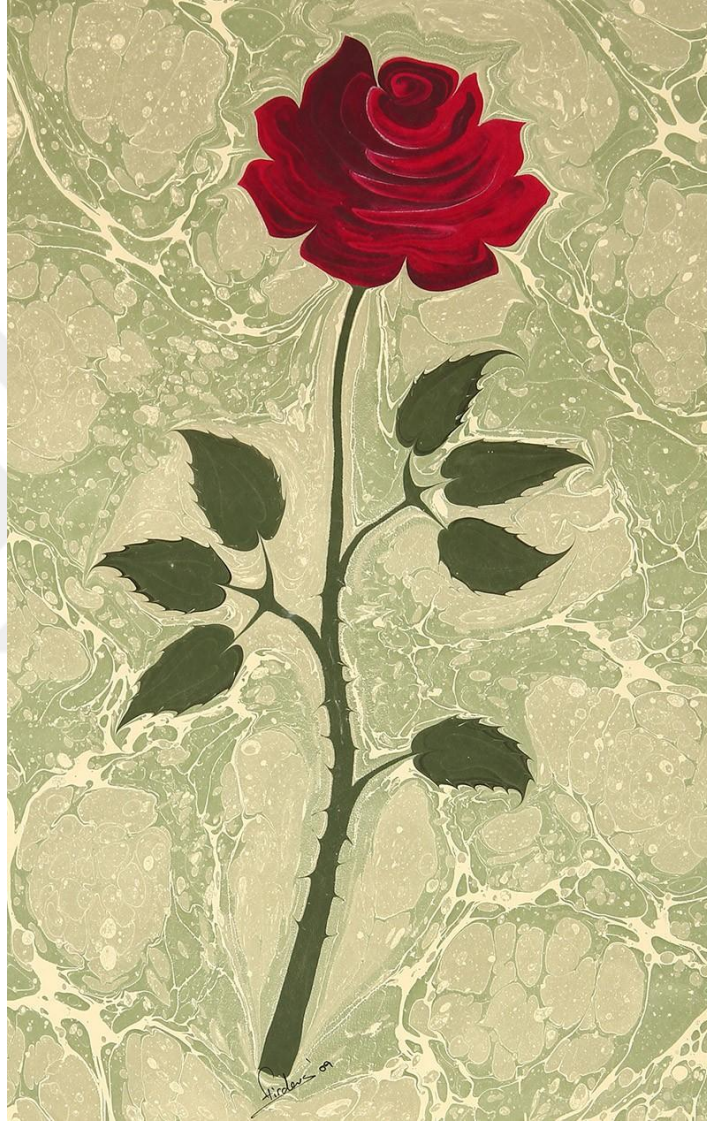
<http://birimza.com.tr/Galeri.aspx?Galeri=&Tip=1&kategori=ebru&Sayfa=11&Menu=>
[Erişim Tarihi: 20.08.2020](#)

1.6.7. Gül Ebru Yapımı

Çiçek yapımı için yine bizı kalem gibi kullanarak daldan yukarı doğru uzanan üç kırmızı damla koyulup üst kısımından tel bizle dairevi hareketle gül resmedilir. Gülümüzün gonca yahut açmış gül olduğunu koyduğumuz uzunca damlaların büyüklükleri belirler. Taç yapraklar daha önce izah edildiği tarzda, fakat üç-dört yapraklı yapılarak gül formu tamamlanmış olur (Dere, Başkar ve Güner, 2018: 113).

Gül sapının yapımı diğer çiçeklerinkinden daha farklıdır. Boya biz ile kitre üzerine damlatılırken sabit tutulmaz, aşağı doğru kaydırılarak damlatılır. Daha sonra bir

dal üzerine beş altı tane küçük yeşil boya damlaları bırakılır, iğneyle gül yaprağı şekli verilir. Yaprak ile çiçek sapına kırmızı ya da seçilen başka bir renk damlatılır. Uç kısımları ovalleştirilir. Daha sonra karanfildeki gibi taç ve çanak kısmına (gül ile sap arasına) yeşil boya damlatılır. Sağ, sol ve ortaya çekilen yeşil boyayla taç ve çanak yaprakları yapılmış olur.

Görsel 1.13. Firdevs Çalkanoğlu (Gül)

<http://www.arkofcrafts.com/tr/gul-eburu> Erişim Tarihi: 20.08.2020

1.6.8. Buket (Çiçek Demeti) Ebru Yapımı

Ebru sanatında demet çiçek yapımını ilk defa Mustafa Düzgünman yapmıştır. Ebru sanatına kompozisyon zenginliği kazandırmış olan bu metod, oldukça büyük bir tecrübe gerektirir. Üst üste konulmuş damlalardan en üsttekini alttakinin iki misli büyük yapmak gerekir. Büyük damladan istediğimiz yönde ve adette dallar çıkarıp bu dalların

yanlarından aksi istikamette dıştan içe doğru ve alttaki damlanın ortasında birleşecek şekilde çizerek dallar oluşturulur. Son dalın yanından içe doğru çekerken alttaki damlanın da altına kadar çektiğimizde birden çok dallı bir yaprak oluştuğu görülecektir. Dalların ince düşmesi halinde biz her seferinde kurulanmak şartıyla birden fazla çekilişlerle kalınlaştırılıp uzatılabilir. Burada yeşil boyanın öd ayarının çok iyi yapılmış olması gerekmektedir. Çünkü öd miktarı az olan boyalarda kopmalar oluşur. Uzun dalların kopuk olmaması için yeşil boyanın öd ayarının hassas yapılması icap eder. Bu dallara lâle, karanfil, menekşe veya daha başka bir çiçek ekleyerek çiçek demetleri oluşturulabilir. (Dere, Başkar ve Güner, 2018: 117).

Görsel 1.14. Alparslan Babaoğlu Buket Gelincik Ebrusu

<https://www.pinterest.ru/pin/147563325276123067/> Erişim Tarihi: 20.08.2020

İKİNCİ BÖLÜM

ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATININ NESNESİ OLARAK SANAT ALANINA YENİ FORM OLARAK KAZANDIRILMASI

3.1. EBRU SANATI KONUSUNDA NESNESİ OLARAK ENDEMİK BİTKİLER

Dünyada zengin bitki çeşitliliğiyle Türkiye coğrafyası (Çetinkaya ve Yıldız, 2018:483; Çakılcıoğlu ve Türkoğlu, 2010:172; Polat ve Satıl, 2012:626) sahip olduğu farklı iklim ve topoğrafik (Özer, 2016: 340) özellikleriyle çok sayıda bitki türünün yetişmesine olanak sağlamaktadır (Yılmaz ve Karahan, 1999: 95).

Türkiye toprakları yaklaşık 12.000 bitki taksonu ve bunun içerisindeki 3/1'lik endemik oranı ile Dünya'da önemli ülkelerden biridir. Bu kadim coğrafyanın bitki çeşitliliğine yönelik araştırmalar birkaç yüzyıl öncesine uzanmakta bunların ilki ise Joseph Pitton de Tournefort tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Pierre Edmond Boissier ve Peter Hadland Davis (Şenkul ve Kaya, 2017:110) Türkiye coğrafyası florasına dair çalışmalar gerçekleştirmiş, günümüzde de hem lokal hem de Türkiye ölçeğinde flora çalışmaları sürdürülmektedir.

Türkiye coğrafyasının sahip olduğu flora çeşitliliği ile ilgili yapılan çalışmalar arasında endemik bitki türlerinin önemi farklıdır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar içerisinde endemik bitki türlerinin “varlığı”, “doğal ortam özelliklerinin değerlendirilmesi”, “korumada öncelikli türlerin ve alanların belirlenmesi”, “tanıtılması”, “toplanması”, “kullanımları”, “tarihsel süreçteki yerleri”, “illere göre dağılışı” gibi çalışma başlıkları ön plana çıkmaktadır (Şenkul ve Kaya, 2017:110).

Türkiye'nin endemik bitki türlerinin 7 coğrafik bölgesine göre dağılımı incelendiğinde, Akdeniz Bölgesi sahip olduğu endemik bitki türleriyle ilk sırada yer alırken Güneydoğu Anadolu Bölgesi sahip olduğu endemik bitki türüyle son sırada bulunmaktadır. Coğrafik bölgelerin sahip olduğu endemik bitki türleri sayısı Akdeniz Bölgesi 862, Doğu Anadolu Bölgesi 471, İç Anadolu Bölgesi 335, Karadeniz Bölgesi 277, Ege Bölgesi 171, Marmara Bölgesi 102, Güneydoğu Anadolu Bölgesi 64 ve toplamda 2282 şeklindedir (Akpınar Külekçi ve Bulut, 2016:96).

Erzurum ve çevresinin coğrafik durumu bitki taksonu ve bu takson içerisinde endemik bitki çeşitliliği yönünden zengin bir flora oluşturmuştur. Erzurum ve çevresinde nispeten farklı olan bu vejetasyon 2700-3000 metre yükseklerde alp çayırları ve alp

çiçekleri olarak kendini göstermektedir (Karahan, Özgökçe, Ünal ve Karabacak, 2007:11).

Bu çalışma literatürde isimleri; Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden “*Astragalus Cadmicus*” (Mor Geven), “*Carduus Lanuginosus Willd*” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “*Potentilla Anatolica Peşmen*” (Alpin Beş Parmak Otu) (Karahan ve diğerleri, 2007:35-47) seçilmiş ve plastik sanatlar alanında ebru sanatına farklı bir form olarak sunulmuştur.

Gülgiller (Rosaceae) familyasından Alpin Beş Parmak Otu (*Potentilla Anatolica Peşmen*) otsu hayat formuna sahip 1900-3000 metre yüksekliklerde görülen endemik (Türkoğlu, 2017:87) bitki sınıflandırmasında yer almaktadır. Yılın 6-7-8-9. aylarında çiçeklenme görülen bitkinin rengi limon sarısı ile hardal sarısı arasında bir sarı (Görsel 4) renktedir. Ebru sanatında herhangi bir çiçeğin birebir görüntüsüyle su yüzeyinde resmedilmesi kolay olmadığından, ebru sanatçısının bu çiçekleri stilize etmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle çiçeklerin belli özellikleri ön plana çıkarılıp, karakteristik özelliklerini vurgulayarak ebru çalışmalarında bu çiçekler stilize edilerek uygulamalar yapılmıştır.

3.2. ENDEMİK BİTKİLERİN EBRU SANATINDA UYGULAMALARI

Görsel 2.1. Potentilla Anatolica Peşmen (Kadir TUZCI)

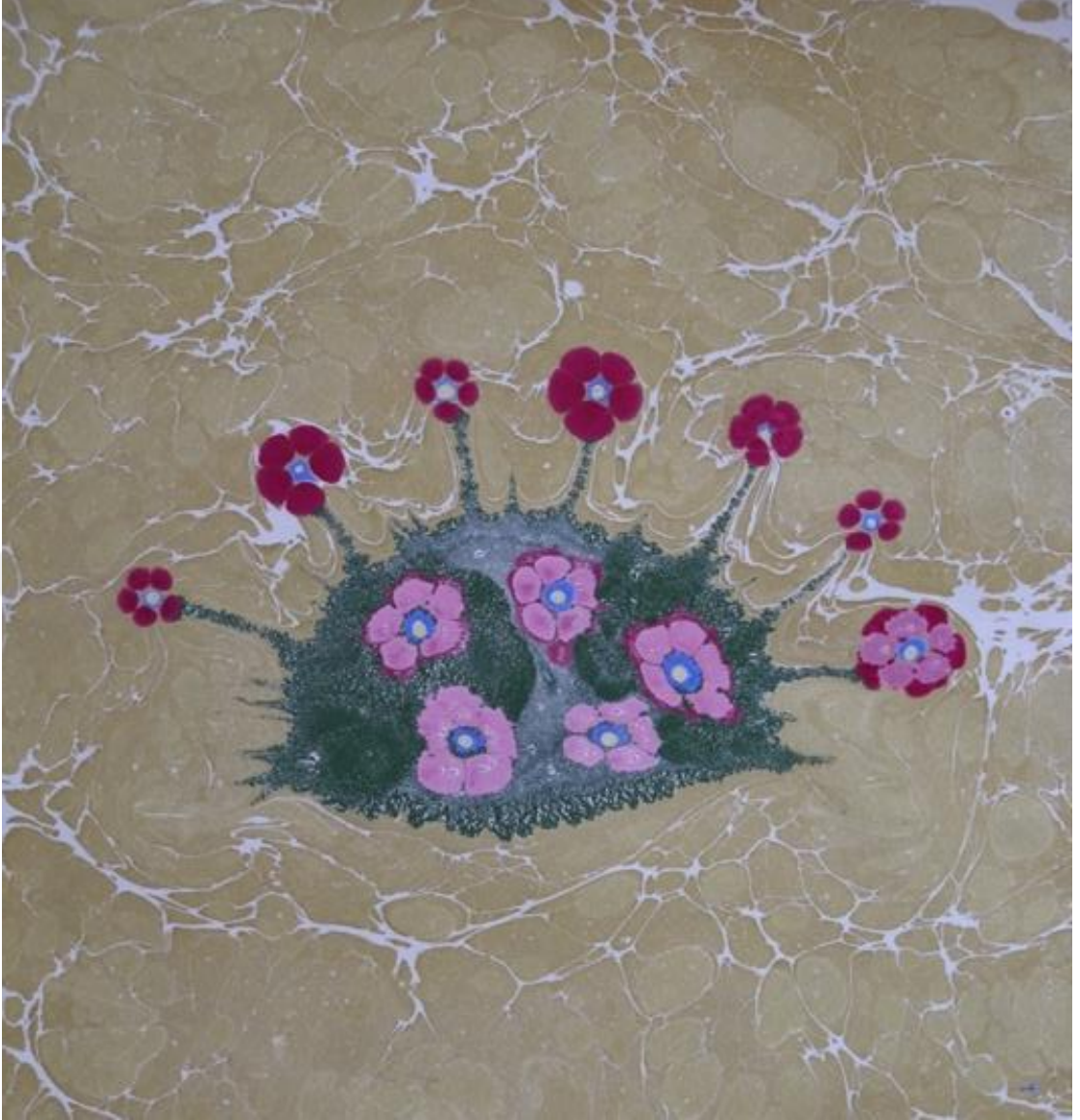
Görsel 2.2. *Potentilla Anatolica* Peşmen bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ

Yüzey, nesnenin iki boyutlu uzantısı (Erzen, 1997:1958), iki boyutlu olgu ya da iki boyutlu bir biçim olarak tanımlanmaktadır. Üzerinde iki boyutlu çalışmaya imkân veren yüzey düzlemsel olabileceği gibi, eğrisel de olabilmektedir (Sözen ve Tanyeli, 2003:258). Yüzey; hem ait olduğu nesnenin öne çıkan özelliğini, hem de diğer nesnelere ayıran özelliğini ortaya koyması bakımından (Kısaoğulları Cançat, 2016:22) ebru sanatının önemli bir alanıdır. Bu tanımlarla yüzey, kompozisyonun betimlendiği alan olarak önemli bir olgudur. İzleyici yüzey üzerinde görsel gezinmelerle, nokta, çizgi, renk, doku, biçim gibi plastik öğelerle çalışmanın bütünü kavrar (Bigalı, 1999:322-363). Birlik, çeşitlilik, zıtlık ve denge esası gibi kompozisyon elemanlarıyla sağlanan yüzey

organizasyonu, eserin algılanmasında, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir (Atalay, 2002:94-97). Kıvamlı su yüzeyinde çiçeklerin orantısal kompozisyonları (Çalkanoğlu, 2017:273) zor olsa da sanatçı plastik bir değer olarak oran ve orantıya dikkat ederek, Erzurum Kargapazarı Dağı zirvesi ve çevresinde 2881 metre yükseklikte Geven familyasından olan “Astragalus Cadmicus” (Karahan ve diğerleri, 2007:35-47) (Mor Geven) bitkisinden esinlendiği ebru çalışmasını oluşturmuştur.

Görsel 2.3. Astragalus Cadmicus, Kadir TUZCİ

Görsel 2.4. Astragalus Cadmicus bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCI, 2020

Ebru sanatının bir diğer önemli plastiği renk uyumu da ebru çalışmalarında sanatçının dikkatle üzerinde durduğu bir durumdur. Renk kombinasyonları, zemin ile ilişkisi, kullanılan renk veya renklerin çalışılan çiçeğe uygunluğu, genel olarak renk espası ebru sanatçısı için önem teşkil etmektedir. Ebru sanatında çiçeklerin kullanımı çok önemlidir. Çiçeğin görünüşü bütün olarak mı yoksa kesit olarak mı resmedilecek, çalışılan çiçek yapraklarından ayrı düşünölmeyeceğinden dolayı, nasıl bir desenin hazırlanacağı gibi sorular uygulama öncesi tasarım aşamasında ebru ustası tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Ebru sanatının konu nesnesi olan Papatyağiller (Asteraceae) familyasından, Erzurum Palandöken Dağı zirve lokasyonunda 2781 metre yükseklikte bulunan “Carduus Lanuginosus Willd” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) endemik bitki

formlarının açık ve pastel tonlarda (Derman, 1977:25) formun ön plana çıkarılması (Beğiç, 2015:595) için hafif ebru tekniğinde hazırlanan zemin üzerinde ritmik veya tek olarak yer alması bireysel iç düzen ve sükûnetin temsili durumundadır. Zemin ve bitki formları birbirleriyle planlı olmayan, doğanın doğal serüveni içinde kurmuş oldukları dinamik bir ilişki içindedirler.

Görsel 2.5. “Cardus Lanuginosus Willd”, Kadir TUZCİ

Görsel 2.6. “*Cardus Lanuginosus Willd*” bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCÍ, 2020

Temelinde doğa ile birlikteliğin söz konusu olduğu, farkındalığı pek az olan Baklagiller (Fabaceae) familyasından Erzurum Palandöken Dağı ve çevre lokasyonlarında 2351 metre yükseklikte bulunan *Vicia Alpestris* (Dağ Fiği) (Gürsoy ve

Macit, 2017:407) endemik bitkilerin konu nesnesi olarak ebru çalışmalarında estetik objeye dönüşebileceği düşünülmektedir. Zeminde kullanılan renk semboliktir. Dolayısıyla, ebru uygulamasında zemin rengi toprağa gönderme yapar şekilde daha hafif renk ve daha rastlantısal harekettir. Kompozisyonlar temel olarak hafif renklendirilmiş zemin dokuları üzerine doğada bilinen formlarından kısmen soyutlanarak genellikle tek form halinde endemik bitkinin var oluşunu ve insanla ilişkisini sorgulatar durumdadır. Sanatçı ebru çalışmalarında zeminde renk olarak tercihinin yanında kullanmış olduğu üslup ile tarihsel veya kültürel geçmişe sahip olduğunun ifadesi içindedir. Böylece çalışma sanatla gerçek arasında (Germaner, 1977:14) yerini alır.

Görsel 2.7. Vicia Alpestris, Kadir TUZCİ

Görsel 2.8. Vicia Alpestris bitkisinden esinle oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2020

Bu çalışma literatürde isimleri; “*Onosma Circinatum*” (emzik otu) ve “*Papaver Ttriniifolium Boiss*” (turuncu gelincik) (Karahan ve diğerleri, 2007:35-47) olan endemik çiçekleri üzerinden yapılmıştır. Ebru sanatında herhangi bir çiçeğin birebir görüntüsüyle su yüzeyinde resmedilmesi kolay olmadığından, ebru sanatçısının bu çiçekleri stilize etmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle çiçeklerin belli özellikleri ön plana çıkarılıp, karakteristik özelliklerini vurgulayarak ebru çalışmalarında bu çiçekler stilize edilerek uygulamalar yapılmıştır.

Görsel 2.9. Emzik Otu, Kadir TUZCİ

Görsel 2.10. Emzik Otu çiçeğinden esinlenilerek oluşturulmuş ebru çalışması,
Kadir TUZCI, 2019.

Yüzey, nesnenin iki boyutlu uzantısı (Erzen, 1997:1958), iki boyutlu olgu ya da iki boyutlu bir biçim olarak tanımlanmaktadır. Üzerinde iki boyutlu çalışmaya imkân veren yüzey düzlemsel olabileceği gibi, eğrisel de olabilmektedir (Sözen ve Tanyeli,

2003:258). Yüzey; hem ait olduğu nesnenin öne çıkan özelliğini, hem de diğer nesnelere ayıran özelliğini ortaya koyması bakımından (Kısaoğulları Cançat, 2016:22) ebru sanatının önemli bir alanıdır. Bu tanımlarla yüzey, kompozisyonun betimlendiği alan olarak önemli bir olgudur. İzleyici yüzey üzerinde görsel gezinmelerle, nokta, çizgi, renk, doku, biçim gibi plastik öğelerle çalışmanın bütünü kavrar (Bigalı, 1999:322-363). Birlik, çeşitlilik, zıtlık ve denge esasları gibi kompozisyon elemanlarıyla sağlanan yüzey organizasyonu, eserin algılanmasında, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir (Atalay, 2002:94-97). Kıvamlı su yüzeyinde çiçeklerin orantısız kompozisyonları (Çalkanoğlu, 2017:273) zor olsa da sanatçı plastik bir değer olarak oran ve orantıya dikkat ederek turuncu gelincik çiçeğinden esinlendiği ebru çalışmasını oluşturmuştur (Görsel 5).

Görsel 2.11. Turuncu Gelincik, Kadir TUZCİ

Görsel 2.12. Turuncu Gelincik çiçeğinden esinlenilerek oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2019

Ebru sanatının bir diğer önemli plastiği renk uyumu da ebru çalışmalarında sanatçının dikkatle üzerinde durduğu bir durumdur. Renk kombinasyonları, zemin ile ilişkisi, kullanılan renk veya renklerin çalışılan çiçeğe uygunluğu, genel olarak renk espası ebru sanatçısı için önem teşkil etmektedir. Ebru sanatında çiçeklerin kullanımı çok önemlidir. Çiçeğin görünüşü bütün olarak mı yoksa kesit olarak mı resmedilecek, çalışılan çiçek yapraklarından ayrı düşünülmeceğinden dolayı, nasıl bir desenin hazırlanacağı gibi sorular uygulama öncesi tasarım aşamasında ebru ustası tarafından çözüme kavuşturulmaktadır (Görsel 6). Ebru sanatının konu nesnesi olan endemik bitki formlarının açık ve pastel tonlarda (Derman, 1977:25) formun ön plana çıkarılması (Begiç, 2015:595) için hafif ebru tekniğinde hazırlanan zemin üzerinde ritmik ve ya tek olarak yer alması bireysel iç düzen ve sükunetin temsili durumundadır. Zemin ve bitki formları birbirleriyle planlı olmayan, doğanın doğal serüveni içinde kurmuş oldukları dinamik bir ilişki içindedirler.

Görsel 2.13. Turuncu Gelincik, Üstten Görünüşü, Kadir TUZCİ

Görsel 2.14. Turuncu Gelincik çiçeğinden esinlenilerek çiçeğin üstten görünüşünden oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2019

Temelinde doğa ile birlikteliğin söz konusu olduğu, farkındalığı pek az olan endemik bitkilerin konu nesnesi olarak ebru çalışmalarında estetik objeye dönüşebileceği düşünülmektedir. Zeminde kullanılan renk semboliktir. Dolayısıyla, ebru uygulamasında zemin rengi toprağa gönderme yapar şekilde daha tek renk ve daha rastlantısal harekettedir. Kompozisyonlar temel olarak hafif renklendirilmiş zemin dokuları üzerine doğada bilinen formlarından kısmen soyutlanarak genellikle tek form halinde endemik bitkinin var oluşunu ve insanla ilişkisini sorgular durumdadır. Sanatçı ebru çalışmalarında zeminde renk olarak tercihinin yanında kullanmış olduğu üslup ile tarihsel ve ya kültürel geçmişe sahip olduğunun ifadesi içindedir. Böylece çalışma sanatla gerçek arasında (Germaner, 1977:14) yerini alır.

Görsel 2.15. Emzik Otu çiçeğinin üstten görünüşü, Kadir TUZCI

Görsel 2.16. Emzik Otu çiçeğinden esinlenilerek üstten görünüşünden oluşturulmuş ebru çalışması, Kadir TUZCİ, 2019

SONUÇ

Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden olan “*Astragalus Cadmicus*” (Mor Geven), “*Carduus Lanuginosus Willd*” (Deve Dikeni veya Deve Kangalı) ve “*Potentilla Anatolica Peşmen*” (Alpin Beş Parmak Otu), *Vicia Alpestris* (Dağ Fiği) bu çalışmada geleneksel Türk sanatlarından ebru sanatının konu nesnesi olarak yorumlanmış ve plastik sanatlar alanına farklı bir form olarak Ebru sanatının çıktıları olarak sunulmuştur. Kadim bir Türk sanatı olan ebru sanatı bu tarz ve konu malzemeleriyle Türk kültürüne doğrudan katkıda bulunurken, turizm sektörü gibi alanlara da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özelde Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği ve ebru sanatına farklı konu malzemeleri sunmakla zenginlik katacaktır.

Tüketim davranışları önemli ölçüde değişen tüketici yapısıyla birlikte, geleneksel sanat ürünlerinin tüketimine yönelik talepteki azalma, bu ürünlerin üretimine yönelik meslek edinme isteğini de olumsuz yönde etkilenmiştir. Dolayısıyla, geleneksel Türk sanatları ürünlerini Türk kültür mirası olarak yeni nesillere aktarabilecek yeni ustaların yetişmemesi birçok geleneksel Türk sanatının ve tarihi mesleğin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Toplumların tarihi süreçte ortaya çıkmış ve zamanla olgunlaşmış kültürlerinin sembolik yansıması olan geleneksel sanat çıktıları günümüzde hediyelik ürün sektörünün (Hacıoğlu, 2000, 41), turistik bölgenin doğal, kültürel, tarihi ve sanatsal değerlerini yansıtan, (Bilgili, 2018, 336) turistik ürün kalemini oluşturmaktadır.

Turistlerin en önemli eylemlerinden olan hediyelik ürün alış verişi ve bu alış verişte kültüre özgü, özgün ve duygusal etkilenme deneyimi bakımından (Öter, 2010, 175), daha çekici olan geleneksel sanat ürünleri turizm açısından büyük öneme sahiptir.

Erzurum ili ve çevresinde bulunan endemik bitki türlerinden olan “*Onosma Circinatum*” (emzik otu) ve “*Papaver Ttriniifolium Boiss*” (turuncu gelincik) bu çalışmada geleneksel Türk sanatlarından ebru sanatının konu nesnesi olarak yorumlanmış ve plastik sanatlar alanına farklı bir form olarak Ebru sanatının çıktıları olarak sunulmuştur. Kadim bir Türk sanatı olan ebru sanatı bu tarz ve konu malzemeleriyle Türk

kültürüne katkıda bulunurken, hediyelik ürün sektörü açısından turistik ürün çıktısı sunmasıyla da yelpazeyi zenginleştirmeye katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, doğa turizmi, kültür turizmi, kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasında turistik ürün çeşitlendirmesinde (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002, 6), Sosyo-ekonomik, kültürel ve teknolojik alanlardaki gelişmelerle birlikte, tüketicilerin turizm endüstrisi alanındaki ürün ve hizmet konusundaki tüketim davranışlarında farklılıklar oluşmuştur. Turizm dinamizminde deniz, kum, güneş anlayışı yerini doğa, tarih ve kültürel değerler içeren alternatif turizm ürünlerine bırakmaktadır. Özellikle kültür turizmi kavramı, toplumların kültürel mirasını korumanın ve kültürel mirası korumanın önemi ile ortaya çıkmıştır. Türk kültüründe zengin bir tarihe ve zengin kültürel değerlere sahip genelde geleneksel sanatlar, özelde Ebru sanatı ve bu çalışmada Ebru sanatına Erzurum çevresinde bulunan endemik bitki türlerinin konu edinmesiyle kültürel değeri koruyup sürdürülebilirliği ve hatıra sınıfında kişisel veya hediyelik eşya olarak turizme yönelik ürün çeşitlendirmesi stratejilerine zenginlik katacaktır.

KAYNAKÇA

- Alparslan, E. (2013). “Ebrû” ile Ciltlenmiş El Yazması Eser Ciltlerinin İncelenmesi (Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi Örneği)”, *NWSA- E-Journal of New World Sciences Academy*, S.8.
- Arıtan, A. S. (1999). “Türk Ebrû Sanatı ve Bugünkü Durumu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, Konya.
- Arıtan, A. S. (1999). Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 5, 441-469.
- Arıtan, A. S. (2002). Türk Ebru Sanatı, (Editör: Hasan Celal Güzel), *Türkler Ansiklopedisi*, XII, 328:340, Ankara.
- Atalay, C. (2002). Resim Sanatında Yüzey Organizasyonu ve Plan Araştırmaları, *Anadolu Sanat Dergisi*, 13, 93-104.
- Ayyıldız, G. (2015). “Ebrû Sanatının Kumaş Ve Deri Üzerine Aktarılıp Performans Özelliklerinin Araştırılması ve Modadaki Örnekleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Isparta.
- Barutçu, H. (2001). *Suyun Rüyası Ebru*, İstanbul, Ebristan Yayınları
- Barutçugil, H. (2007). *Türklerin Ebrû Sanatı*, Ankara: TC. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Begic, H. N. (2015). Unesco Dünya Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Geleneksel Türk Ebru Sanatı’nda Yeni Yorumlar, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 37, 587-605.
- BEGİÇ, H.N. (2016). “UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Geleneksel Türk Ebrû Sanatında Yeni Yorumlar”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.40.
- Bigalı, Ş. (1999). *Resim Sanatı*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Bilgili, B. (2018). *Geleneksel Çini Sanatı ve Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Türkiye'nin Unesco Değerleri ve Turizm Potansiyeli*, Eğitim Yayınevi Yayını, Konya
- Cansever, M. (1996). “Suda Şekillenen Renklerle İlahi Düzene Ulaşmak Ebrû Sanatı”, *Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi, Art-Decor*, S. 44, İstanbul.
- Çalkanoğlu F. (2017). Ebru Sanatında Natüralist Çiçek Ressamlığı, *Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi*, Sayı 1, s.273
- Çoktan, A. (1992). *Türk Ebru Sanatı*, İstanbul, Emekçi Matbaası

- Dağlı, Ş. Z. (2012). “Geleneksel Türk Ebrûsunun Kimyası, Zamanlaması ve Felsefik Bağlamda Soyut Sanatla İlgisi”, *Akdeniz Sanat Dergisi* S.9, Antalya.
- Dere, Ö. F. (2007). *Ebrû Sanatı, Tarihçe, Malzeme, Uygulama*, Branş Kitapları Serisi, 14. İstanbul: İSMEK Yayınları.
- Derman, M. U. (1977). *Türk Sanatında Ebru*, İstanbul: Ak Yayınları
- Derman, M. U. (1977). *Türk Sanatında Ebrû*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Elhan, S. (1998). *Türk Ebru Sanatı: Tarihçesi, Yapım Teknikleri, Ebrucular*, Ankara: Murat Kitap ve Basım Yayın
- Elhan, S. (2004). *Yapım Yöntemleri ile Ebrû Sanatı*, Ankara: Murat Kitapevi.
- Erzen, J. N. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Yem Yayınları
- Germaner, S. (1977). *1960 Sonrası Sanat*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Göktaş, O. (2007). *Geleneksel Ebrû Boyama Tekniklerinin Mobilya Üst Yüzeylerine Uyarlanmasıyla Yeni Bir Mobilya Üst Yüzey Tarzının Geliştirilmesi*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Gülaçtı, S.(2012). “Bahtiyar Hıra'nın Ebrû Sanatına ve Eğitimine Katkısı”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülgen, H. (2016). “Türk Ebrû Tarihi'nde Ustalar ve Üslup Değişimi,” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Bursa.
- Hacıoğlu, N. (2000), *Turizm Pazarlaması*, Bursa: Vipaş A.Ş.
- Haemmerle, V. A., Hirsch, O. (1961). *Buntpapier*, München: Verlag Georg D.W.Callwey
- Her Telden, (2010). *Suyun Üzerine Yazma Sanatı Ebru*. *Gün Işığı Dergisi*, Mayıs, 59-62.
- Karaca, N. (2015). “Ebrû: Suyu Akseden Düşler”, *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5.
- Karahan, F., Özgökçe, F., Ünal, M., Karabacak, O. (2007). *Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler*, Mega Ofset.
- Kısaoğulları Cançat, A. (2016). *Görsel Sanat Eğitiminde Yüzey Teknikleri Ve Anlam Problematiği*, *Sanat Eğitimi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 19-36.
- Kolçir, O. C. (2015). *Ebru Sanatında Akkase Tekniği ve Farklı Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı.
- Mutluel, O. (2014). *Sanat Felsefesinde Estetik Objeye Çözümlemesi Açısından Ebrû Sanatı*, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/11 Fall 2014, p. 419-428, Ankara-Turkey.

- Öter, Z. (2010), Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi, Milli Folklor Dergisi, 22(86), 174- 185.
- Özçimi, M. S. (2010). Ebrû, İstanbul, Bilim Kültür ve Sanat Derneği Yayınları
- Özçimi, M. S. (2010). *Ebrû*, İstanbul: Bigsad Yayınları.
- Özkul, K. (2016). Baskı Endüstrisinde Ebru Sanatı Uygulamaları, 5.Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, 04-06 Kasım, 27-42, İstanbul
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teokratik Bir Çalışma, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2: 1-14.
- Sakin, N. K. (2012). “Kumlu Hatip Ebrû Örnekleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.32, Kayseri.
- Sarı, H. (2008). “Mustafa Düzgünman’ın Ebrû Sanatına ve Eğitimine Katkısı”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Serin, A. Y. (2008). Geleneksel Türk Ebru Sanatında Kronolojik Gelişim Süreci İle İlgili Bir Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 26, 97-105.
- Sönmez, G. (2007). *Gelenekselden Günümüze Ebrû*, İstanbul. İnkılap Yayınları.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2003). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Toktaş, P. (2012). ”Türk Ebrû Sanatçılarının Kronolojik Olarak İncelenmesi”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, S.9, Antalya.
- Tozun, H, Uzunca G, (2015). “Ebrû Sanatının Tekstilde Kullanımı”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, S.12, Malatya.
- Yılmaz, A. (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstilahları*, İstanbul: Damla Yayınları.
- http://www.ebrusitesi.com/ebru_malzemeleri.htm erişim tarihi: 15.11.2017.
- (<http://aydaaktay.com/index.php/ustalar/> Erişim Tarihi: 08.07.2020)
- (http://www.ebrusitesi.com/ebru_ustalar_galeri.htm Erişim Tarihi: 08.07.2020)
- (<https://tr.pinterest.com/pin/533465518341486508/> Erişim Tarihi: 20.08.2020)
- (<http://birimza.com.tr/Galeri.aspx?Galeri=&Tip=1&kategori=ebru&sayfa=59&Menu=&Dil=TR> Erişim Tarihi: 20.08.2020)
- (<https://tr.pinterest.com/pin/495184921500690736/> Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(<http://www.ktsv.com.tr/sanatkarlar/296-firdevs-calkanoglu> Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(<https://tr.pinterest.com/pin/528469337495516618/> Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(<http://birimza.com.tr/Galeri.aspx?Galeri=&Tip=1&kategori=ebru&Sayfa=11&Menu=>
Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(<http://www.arkofcrafts.com/tr/gul-ebru> Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(<https://www.pinterest.ru/pin/147563325276123067/> Erişim Tarihi: 20.08.2020)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Kadir TUZCI
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum / 22/10/1969
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İletişim	
E-Posta Adresi	kadir.tuzci@atauni.edu.tr
Tarih	21.07.2020